

H. TE MERWE

DE STRIJDEERS VAN SMYRNA

N. V. W. D. MEINEMA · DELFT

De strijders van Smyrna

„Dan zijt gij schuldig aan verachting der goden” (zie blz. 26).

De strijders van Smyrna

door

H. te Merwe

Geïllustreerd door Menno

Derde druk

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA - DELFT

Rusticus kwam — vroeg in de morgen — zijn eenvoudige woning uit. Hij keek naar de hemel, die zich helder en klaar welfde boven het landschap: boven het dal, dat zich beneden hem uitstreckte en boven de heuvels, die aan de overzijde van dat dal het uitzicht beperkten. De ochtend was fris — in de stille lucht dreef de geur van myrthen en oleanders.

De boer stond een ogenblikje stil en ademde diep de morgenlucht in — dan ging hij naar een lage stal, waar hij zijn muilieren had staan. Twee bezat hij er, en hij zou ze deze dag beide gebruiken: het ene om op te rijden, het andere om de leren wijnzakken te dragen, die hij naar Smyrna brengen ging. Vulpes, de waard uit de taverne „In de Adelaar”, was een regelmatige afnemer van de wijn, die Rusticus verbouwde in de wijngaard tegen de berghelling.

Hij bracht de beide muilieren naar buiten — bond ze aan een paar ijzeren ringen, die in de buitenmuur van de hoeve waren aangebracht. Toen ging hij zijn woning binnen en kwam even later terug met een leren zak, met wijn gevuld. Hij hing deze tegen de linkerflank van het lastdier — ging toen een tweede zak halen, en hing die tegen de rechterflank. Hij keek zorgvuldig na of de kostbare last stevig bevestigd was; ja, dat was hij. De tocht kon dus worden aangevangen — maar voor hij ging verdween Rusticus nog eenmaal in het huis. Hij waarschuwde zijn vrouw Donata, dat hij wegging; hij streek de twee jongens over het kortgeknipte haar . . .

„Ik hoop voor de ergste middaghitte terug te zijn,” zei hij, en zijn vrouw knikte. Dat kón, als er onderweg niets bijzonders gebeurde. En waarom zou er iets bijzonders gebeuren? Ze zei dat niet en ook Rusticus zei niet iets dergelijks: deze morgen was immers een morgen als zovele; deze dag zou wel worden als zovele . . .

De boer maakte zijn dieren los van de ring waaraan ze vastgebonden stonden, slingerde zich op de rug van het ene en reed dan — het lastdier aan de toom met zich voerend — zijn erf af.

Aanvankelijk volgde hij een dalende weg: dóór het dal héén, zou hij straks de heuvel ginds moeten bestijgen en dan, de kam gepasseerd, afdalen naar de kust, waar Smyrna lag, de grote handelsstad, die haar schepen zond naar Efeze en Alexandrië, naar Athene en

Corinthe; naar Ostia, de voorhaven van Rome, van de hoofdstad van het Romeinse keizerrijk.

Maar Rusticus dacht niet aan de vele steden, waarmede Smyrna handelsbetrekkingen onderhield; hij dacht niet aan de glans en de macht van het Romeinse rijk, en aan de glorie van de allerdoorluchtigste keizer, van Caesar Antonius Pius . . . Rusticus' gedachten hielden zich bezig met veel-dichterbij-zijnde dingen. Hij dacht over het geld, dat hij voor zijn wijn ontvangen zou; over wat hij in Smyrna voor een deel van dat geld zou kopen . . . Hij wilde bij de sandalenmaker schoeisel voor Donata meebrengen; hij moest voor zichzelf een nieuwe tunica kopen in de lakenwinkel . . . En dan zou hij een bezoek brengen bij Marcellus, de patriciër aan wiens grote landgoed de wijngaard van Rusticus paalde. Marcellus moest over enkele dingen, die op zijn landgoed waren voorgevallen, worden ingelicht en de rentmeester had Rusticus verzocht — hij ging immers toch naar Smyrna! — het wastafeltje mee te nemen, waarop een brief voor de landheer was gegriffeld.

Marcellus was hoog geplaatst en rijk; Rusticus was niet meer dan een eenvoudige boer, die met hard werken zich een sober bestaan wist te verschaffen — en toch . . . De twee verstonden elkaar: ze wisten zich nauw verenigd. Ze waren immers allebei Christen, behorend tot de gemeente van Smyrna, en meer dan eens waren ze samen uit de godsdienstoefening gekomen, waar Polycarpus, hun hoogvereerde bisschop, het evangelie had verklaard en had gesproken over de dingen, die in dat evangelie waren neergeschreven. Over de dingen, die hij — Polycarpus — over Jezus Christus gehoord had van Johannes, de apostel. Want — en de bisschop beschouwde dat als een hoog voorrecht — Johannes, de apostel die Jezus lief had, was zijn leermeester geweest.

De rentmeester had met een enkel woord iets over de inhoud van de brief gezegd: het ging over een paar slaven, die weerbarstig geweest waren. Gewoonlijk wist de rentmeester een dergelijk geval wel zélf tot een goed einde te brengen, en ook ditmaal had hij zulks gedaan, maar . . . de weerspannigste van de gestrafte slaven had het gewaagd iets te mompelen over heren, die de oude goden verachtten; die minachting koesterden voor hun rechtmatige heer, de keizer . . . En wie zelf de macht van de keizer weerstreefde, kon hij macht over anderen uitoefenen . . . ? Het had geklonken als een verborgen dreiging: wilden de weerspannigen hun meester gehoorzaamheid weigeren, omdat hij Christen was? Dárfden ze hem gehoorzaamheid weigeren, omdat ze verwachtten, dat de Christenen niet lang meer met rust zouden gelaten worden? Want — en toen Rusticus met zijn gedachten tot dit punt gekomen was, werden die gedachten moeilijker en

somberder — want in de laatste tijd scheen het, alsof het heidense volk, alsof de heidense machthebbers vijandiger gestemd werden tegenover de volgelingen van Jezus Christus. Ze spraken over de dagen, waarin Christenen voor de rechter waren gesleept, waarin de Christenen waren veroordeeld tot geseling en dwangarbeid, waren verbannen en gedood . . . Herinneringen, waarover Rusticus zijn bischop meer dan eens had horen spreken: was onder keizer Domitianus de apostel Johannes niet naar Patmos verbannen geweest? En wees het dreigende gemompel der weerbarstige slaven er niet op, dat ze een tijd als die opnieuw aanstaande achtten? De inhoud van de brief, die Rusticus bij zich droeg, de boodschap, die hij met die brief moest overbrengen, ze drukten hem.

Hij zag de schoonheid van de morgen, de liefelijkheid van het land niet meer, zoals hij die een ogenblik had genoten, toen hij naar buiten trad. Hij stuurde zijn muil dieren behoedzaam langs het smalle pad, zorgvuldig er op lettend, dat de beesten niet struikelden. Maar het frisse groen van het gras, waartussen kleurige crocussen en narcissen bloeiden, maar het tere wit van de myrthebloesem en het rood van de bottende oleanderstruiken, ze trokken zijn aandacht niet meer.

Hij was het dal doorgereeden en volgde nu een bergpad, waarlangs hier en daar donkere pijnbomen en dichtbebladerde cypressen schaduw wierpen. De stijging werd moeilijker, doch de muil dieren — gewend aan tochten in deze bergachtige streken — stapten zonder aarzelen verder.

De zon kwam hoger en de eerste koelte van de morgen begon te wijken. Nog was Rusticus met zijn dieren lager dan de bergkam, die de zeewind tegenhield. De windloze atmosfeer begon warmer te worden.

De boer schudde zijn drukkende gedachten van zich: nóg was er immers niet meer dan het woord van een gegrepen, van een gestrafte slaaf. En . . . mocht dat woord zwaarwichtiger blijken, dan slavenwoord doorgaans was; mocht het zijn, dat die slaven dingen hadden uitgesproken, die éérder door vrijen waren gezegd, dingen, waarover mogelijk beraadslaagd werd door stadhouders en rechters: het was toch immers zo, dat sterker dan alle menselijke macht de almacht Gods is! Dat Jezus Christus, de Heer en Koning, de Zijnen beschermen en bewaren kan ook tegen de machtigste vijanden! Dat Hij hen dóór het duister van de dood brengt in de heerlijkheid van het eeuwige leven!

Rusticus had de top bereikt: wijd opende zich daar voor hem het uitzicht naar het Westen. De heuvels glooiden naar omlaag en aan het einde van de vlakke die aan de heuvelvoet zich uitbreidde lag de stad, lag Smyrna met haar witte huizen met haar glanzende tempels . . . En verderop blauwde de zee . . .

. . . wijd opende zich daar voor hem het uitzicht naar het Westen.

Het werd drukker op de weg: meer landlieden togen stadwaarts. De meesten hadden niet, als Rusticus, de beschikking over een rijdier, over een lastdier. Ze droegen wat ze naar de stad te koop brachten in korven op het hoofd; ze dreven de schapen en geiten, die ze in Smyrna verkopen wilden, voor zich uit . . . Herhaaldelijk wanneer Rusticus op zijn muildier iemand passeerde, klonk een groet.

Bij de poort liep een legioensoldaat heen en weer. Hij hield wacht. De morgenzon deed zijn helm en de ijzeren delen van zijn wapenrusting glanzen; ze liet de punt van zijn lans flikkeren. Rusticus reed de wachter voorbij — die keek met begerige blik naar de wijnzakken. Maar geen woord riep hij de boer achterna, hoezeer ook zijn begeerte uitging naar een lavende dronk . . . Even voelde Rusticus de weldadigheid van de schaduw, toen hij onder het brede poortgebouw door reed. Doch in de straat, die van de stadsingang recht naar het forum, het grote stadsplein, voerde, scheen weer de zon. Slechts vlak langs de huizenkant rechts lag een smalle schaduwstrook.

De stad was ontwaakt — het was dan ook reeds enkele uren na zonsopgang.

Slaven haastten zich naar de markt, om daar inkopen te gaan doen voor de maaltijden van hun meesters; buitenlieden brachten veldvruchten; voor het huis van een patriciër stond een groep mannen, die klaarblijkelijk wachtten tot ze zouden worden binnen gelaten om de voorname heer hun opwachting te maken . . . Rusticus keek naar hen: hij, de landbouwer die een eigen wijngaard — hoe klein dan ook — bezat, voelde zich verheven boven deze lieden, die leefden van de weldadigheid van hun beschermer . . .

Uit een zijstraat kwam een draagzetel, getorst op de schouders van vier Nubische slaven. De scharlakenrode mantels vormden een fel contrast met hun zwarte huidskleur. Wie in de draagstoel zat kon Rusticus niet onderscheiden, want de gordijnen ervan waren toegetrokken. Hij deed ook geen moeite om te zien wie hem voorbij ging: dáárvoor kwam hij niet in de stad. Hij behoorde niet bij de leeglopers, die uur na uur langs de straat slenterden om nieuwtjes op te doen, om met nietszeggende gesprekken hun tijd te doden.

Zijn weg voerde langs de tempel van Jupiter. Daar werd een bekrante os naar het altaar geleid: het offer, door de een of andere rijke stedeling aan de godheid geschonken.

Rusticus haalde haast onmerkbaar de schouders op. Als boer kon hij het betreuren, dat een kostbaar stuk vee werd gedood en deels verbrand; als Christen was het hem een gruwel dat aan een afgod eer werd beezen; dat om de hulp en de gunst van een afgod werd gebeden. . .

Hij sloeg een zijstraat in, die hem naar de taveerne van Vulpes voeren zou.

„Kijk uit, vlegel!” Een norse stem snauwde hem de woorden toe: het was de aanvoerder van een kleine groep soldaten, die met zijn manschappen klaarblijkelijk ergens de wacht moest gaan betrekken, en de smalle straat bijna versperd vond door de beide muildieren van Rusticus. De toegesprokene gaf geen antwoord: hij stuurde de dieren zo dicht mogelijk naar de huizenkant en maakte ruimte, zodat de krijgslieden voorbij konden. Een van hen maakte — een plumpe grap — met zijn speer een beweging, als wilde hij een van de wijnzakken opensteken. Haastig rukte Rusticus het dier dat de wijnzakken droeg terzijde — een luid gelach van de soldaten klonk op! Zo'n boer! Zo'n domme boer!

Maar de aanvoerder van de legionairs keek bars naar de man, die zich de grap veroorloofd had: hij eiste orde, wanneer hij met zijn troep was uitgerukt!

Daar wees een geschilderde adelaar waar de taveerne van Vulpes was. Rusticus deed zijn dieren stilstaan, sprong op de grond en trad de taveerne binnen. Het was er schemerachtig: de nauwe straat en de lage deur beletten de zonnestralen in het ruime vertrek te vallen. Op de roep van Rusticus verscheen de waard.

„Ik breng de wijn, zoals overeengekomen was,” zei Rusticus. „Twee zakken.”

Vulpes gaf geen antwoord — ging met de wijngaardenier naar buiten en nam zwiingend één van de zakken van de rug van het lastbeest. Rusticus volgde met de andere: hij durfde het er wel op wagen, zijn beide dieren een ogenblik alleen te laten. Doch niet meer dan een ogenblik.

Hij legde de leren zak in de gelagkamer op de grond en haastte zich toen terug naar zijn beesten. Bijtjids — want een jongen, die uit de deur van een der belendende huizen te voorschijn geschoten was, bukte zich juist om een steen op te rapen, waarmee hij de dieren wilde werpen, wilde verschrikken.

„Laat dat!” riep Rusticus en de jongen liet de steen vallen. Hij had blijkbaar ontzag voor de forsgebouwde boer, die zijn dieren verdedigde . . .

Vulpes verscheen op de dorpel. „Je komt toch een ogenblik rusten?” vroeg hij. „Bindt die beesten maar aan de muurringen.”

Rusticus deed dit — trad toen opnieuw naar binnen en ging op een lage bank zitten die in het vertrek stond. Op deze bank zaten reeds enkele mannen. Een van dezen kende hij: dat was Balbus, de sandalenmaker.

„Zo,” begroette die hem, „durf je toch nog naar Smyrna te komen?”

Rusticus zag hem aan en vroeg: „Hoe bedoel je?” Al meende hij de bedoeling te begrijpen.

„Je bent toch Christen!”

„Ja — maar Smyrna is toch voor Christenen niet verboden, wel?”

De ander haalde licht de schouders op. „Verboden — nee, dat niet. Maar wel worden Christenen hoe langer hoe minder in Smyrna gewenst.”

Dat was toch, nu het zo boudweg gezegd werd, nieuw voor Rusticus. Zeker, hij had in de laatste tijd soms gemeend te merken, dat over de Christenen onvriendelijk en gramstorig werd gesproken; dat de Christenen vaak ruw en met minachting werden bejegend op de markt en in de gerichtshal — doch dat zo openlijk werd uitgesproken, dat er voor hen in Smyrna iets dreigde . . .

„Waarom?” vroeg Rusticus. „Wij Christenen zijn toch rustige lieden; we doen ons werk en . . .”

Hij kon de zin niet afmaken: een man, die — gezeten achter een kroes wijn — het gesprek had gevolgd, mengde zich er in.

„Rustige lieden!” zei hij fel. „De Christenen rustige lieden! Christenen zijn ongodisten!”

Rusticus keek verbaasd, keek pijnlijk getroffen op; Balbus zei kalmerend: „Je hoeft niet dadelijk zo vijandig te keer te gaan, Speratus. Je weet, dat ik een even trouw vereerder van de oude goden ben als jij — maar waarom zouden we de Christenen niet rustig hún God laten vereren?”

„Ze vereren geen god,” beweerde Speratus met grote stelligheid. „Ze hebben geen godenbeelden; ze vereren de zonnegod noch de maangodin, zoals de Egyptenaren doen, of . . .”

„We dienen de God, Die hemel en aarde gemaakt heeft,” zei de wijngaardenier rustig. „Van Hem kan en mag geen beeld worden gemaakt, want Hij is een geest.”

De ander schudde het hoofd: hij begreep niet, wat Rusticus met dit laatste woord bedoelde. Een god, van wie geen beelden gemaakt mochten worden? Een god, die niet mocht worden aangebeden zoals je de zon kon aanbidden of de maan? Zoals je goden had van de velden en de bossen, van de zee en van de rivieren? Een god, die niet in een tempel woonde, en voor wie geen offerdieren werden geslacht?

„Christenen zijn ongodisten,” hield hij vol. „Wat je van de God van de Christenen zegt, klinkt me zó ongelofelijk . . . Ik denk, dat jullie Christenen ons de waarheid over wat jullie geloven en wat jullie doen, niet durft zeggen.”

„Waarom zouden we niet?” vroeg Rusticus. „We hebben niets te verbergen. En we willen graag, aan ieder die het horen wil, vertellen van God en van Zijn Zoon, Jezus Christus, onze Heer en Zaligmaker.”

„Is dat die man, die onder keizer Tiberius de slavendood gestorven is aan het kruis?“ Er klonk spot in de stem van Speratus: hij wist natuurlijk wel, dat de Christus, Die door Zijn volgelingen als hun Here werd geëerd en beleden, aan het kruis was gestorven. Maar het was hem een dwaasheid te geloven in een Heer, in een Verlosser, Die was ondergegaan in een smadelijke dood. En wat er verteld werd over een opstanding uit de doden — dát was hem meer dan ongelooflijk.

Een soldaat van de Romeinse bezetting in Smyrna nam een diepe teug uit de beker, die voor hem stond — toen zette hij deze met een slag op de tafel. „Die Christenen zijn gevaarlijk voor de staat,” be-
weerde hij. „En ik ben het met je eens, pottenbakker — wendde hij zich tot Speratus — dat we met die lieden zo weinig mogelijk, liefst niets, te doen moeten hebben.”

„Wij Christenen zijn rustige lieden,” herhaalde de wijngaardenier de woorden, die hij in het begin van het gesprek had gebezigd. „Hoe zouden we gevaar voor de staat kunnen opleveren?“

„Huichelaars zijn jullie,” viel de legioensoldaat uit. „Jullie zegt heel andere dingen, dan je meent. Jullie zegt, een god te aanbidden, en nergens vind je zijn beeld of zijn altaar! En jullie zegt, dat je geen gevaar bent voor de staat, maar jullie spreekt altijd over jullie Heer, en het rijk van jullie Koning. Wij hebben geen andere heer dan de keizer; en wie zich tot het rijk van een andere koning rekent, kan niet trouw zijn aan het grote Romeinse keizerrijk.” Onder het spreken had de soldaat zich hoe langer hoe meer opgewonden — bij de laatste woorden rees hij overeind en deed dreigend een stap in de richting van Rusticus. Het scheen, als wilde hij deze te lijf . . . Vulpes, de waard, zag gespannen toe: hij hield niet van twist in zijn taverne, maar toch waagde hij het niet, tussenbeide te komen. De legioensoldaten behoorden tot zijn beste klanten — en wanneer deze Hiërax aan zijn makkers zou vertellen dat hij, Vulpes, de partij van een Christen genomen had tegen een soldaat des keizers, die de majesteit van de machtige heer te Rome en de glorie van het Romeinse rijk had verdedigd, kon hem dat wel eens grote schade berokkenen. Doch Vulpes hoefde niet tussenbeide te komen — dat deed Balbus, Balbus, die wel een aanhanger der oude goden was, doch de Christenen geen afkeer, geen haat toedroeg . . .

„Geen geweld onder het gelag,” zei hij. „Ik geloof, dat je onze vriend Rusticus verkeerd beoordeelt.”

„Onze vriend . . .?“ herhaalde Hiërax dat woord. „Van jou mag deze Christen een vriend zijn, van mij en van wie denkt als ik, is hij dat zeker niet.”

„Toch beoordeel je ons verkeerd,” zei de wijngaardenier. „Mischien wel, omdat je niet wéét, wat we leren en geloven.”

„Huichelaars zijn jullie,” viel de legioensoldaat uit.

„Niet weet?” schreeuwde Hiërax. „Zeker weet ik dat! Ik heb erover gehoord van Vitruvius Pollio, de priester van Jupiter. Die heeft me zelf verteld, dat jullie een andere heer vereren en van een ander rijk spreken!”

„Dat is ook zo,” gaf Rusticus toe. „Maar het rijk van onze Koning is niet van deze wereld. Het is het Koninkrijk der hemelen. En ieder die in onze Here, in Jezus Christus, gelooft als de Zoon van God, Die voor onze zonden is gestorven, Die ten derden dage is opgestaan uit de doden en Die is opgevaren ten hemel, die is van dat Rijk een burger.”

De mannen keken elkaar vragend aan — Speratus haalde de schouders op. Wat die boer, die van zijn hoeve naar de stad was gekomen, hun daar vertelde . . . Onbegrijpelijk klonk het; dwaás vonden ze het. Ze deden geen moeite om te begrijpen wat hij bedoelde; ze vroegen hem niet, hun omstandig uit leggen wat hij meende. Christenen waren dwazen en ongodisten; Christenen waren verachters van de keizer en verwerpers van het grote, roemrijke Romeinse keizerrijk. Dat zeiden ze ook.

„Jullie weigeren toch de keizer de eer te geven, die hem toekomt,” voerde de legioensoldaat aan. „Christenen zie je nooit bij het altaar of voor het borstbeeld van de keizer wierook branden . . . Zij weigeren de keizer zijn recht.”

Rusticus schudde het hoofd — toen zei hij nadrukkelijk: „Wij weigeren de keizer zijn recht niet; wij willen de keizer gehoorzamen zoals dat behoort.”

„En jullie offeren niet,” zei Vulpes.

„Wie de keizer offert, bewijst hem goddelijke eer,” zei de wijngaardenier. „En dat kán en mág niet. Wij willen de keizer geven, wat des keizers is. Dat heeft onze Here ons uitdrukkelijk bevolen. Maar we geven hem níet, wat alleen aan God toekomt: verering en aanbedding.”

„Praatjes,” sneed Speratus de woorden van de Christen af. „Praatjes. Waarom zou een man niet voor het beeld van de keizer wierook kunnen branden? Dat doen we immers allemaal — en tegelijk kunnen we ook offeren aan Jupiter of aan Mars of aan Mercurius.”

„Jupiter en al die anderen zijn geen goden,” zei Rusticus vast. „Er is maar één God, de Schepper van hemel en aarde. En Hem alléén komt goddelijke eer toe. Noch aan afgoden, noch aan enig mens — al is die zo machtig als de keizer, al is die de keizer zélf, mag goddelijke verering worden toegebracht. Onze Koning, Jezus Christus, heeft ons geboden: Geeft de keizer wat des keizers is, dat zei ik daareven al; maar Hij heeft ook gezegd: geeft Gode wat Gods is, en wat Gods is mogen wij aan geen ander geven.”

„Ik begrijp niet alles wat je daar bazelt,” zei Hiërax, „maar dit weet ik wel: de goden zijn vertoornd, omdat hun de verplichte offers door velen niet meer worden gebracht. En in hun toorn zenden ze sterfte onder het vee; als gevolg van hun toorn worden de grenzen bedreigd door de barbaren in het Noorden en in het Oosten . . . De Christenen moeten voor de praetor worden gebracht en moeten worden gedwongen, de verplichte offers aan de goden te brengen en zo der goden toorn te stillen . . .”

„Dan zullen de Christenen weigeren,” zei Rusticus vastberaden. „Hun Heer en Koning zal hun de kracht geven, om aan Hem en Zijn gebod trouw te blijven.”

Met een verachtelijk gebaar schoof Hiërax als het ware de moedige woorden van de wijngaardenier weg.

„Ik houd me maar bij wat mijn vriend Vitruvius Pollio me heeft gezegd, en ik beweer, dat de Christenen ongodisten zijn, dat ze de keizer verachten en dat ze hoe eer hoe beter tot gehoorzaamheid en onderwerping aan de keizer moeten worden gedwongen. En of ze zullen blijven weigeren, als ze gezeseld worden, of als de dood door de wilde dieren in het circus hen dreigt . . .”

„Dat zeg ik ook,” viel de pottenbakker hem bij. Vulpes knikte instemmend — en Balbus waagde het niet, verder een woord ten gunste van de Christenen te spreken.

Rusticus gaf geen antwoord meer — hij voelde, dat zijn woorden afstuitten tegen hun onwil om hem te geloven . . . Hij stond op, en trad naar de waard, die hem de dinariën reikte voor de gebrachte wijn. Toen ging hij met een bedaarde groet naar de deur.

Buiten maakte hij zijn beide muilieren los, besteeg het ene en zocht door de straten van Smyrna naar het huis van Marcellus.

De slaaf, die de poortwachter was, meldde de komst van de wijngaardenier aan zijn heer, en even later stond Rusticus tegenover de patriciër. Hij reikte het wastafeltje over, dat de rentmeester hem had meegegeven en wachtte, tot Marcellus gelezen had. Dan — in antwoord op een enkele vraag — vertelde hij wat de rentmeester hem had verzocht ter toelichting van de brief mede te delen. De patriciër luisterde — onderbrak hier en daar het verhaal om nauwkeuriger inlichtingen te verzoeken . . . Rusticus gaf die, uitvoerig en duidelijk.

Nu had hij alles verteld wat de gang van zaken op het landgoed betrof.

„Ik dank je voor je tijding,” zei Marcellus. „Je moest zeker toch naar Smyrna komen?”

„Ja, heer — ik bracht wijn in „De Adelaar”, de taveerne van Vulpes; en daar . . .” De wijngaardenier gaf een omstandig verslag

van wat in de taveerne was gesproken; het had hem toch bezorgd gemaakt. Als zó over de Christenen werd gedacht; over de Christenen werd gesproken . . .

Onder het luisteren werd het gelaat van de patriciër ernstig. Ja het was zo, de stemming onder het volk van Smyrna werd ten opzichte van de Christenen al dreigender.

„Het is mogelijk, dat wat nu nog wordt gezegd straks zal worden gedaan,” zei Marcellus. „Ik heb ook opgemerkt, dat de heidenen vijandiger worden . . . Als mogelijk vervolging komt . . .” Hij maakte de zin niet af — zag tussen de zuilen, die de zoldering van het vertrek droegen, heen naar het peristylum, waar bloemen en struiken in de lichte voorjaarsdag hun knoppen openden . . .

„Wanneer — wat God verhoede! — zware tijden zouden aanbrennen; wanneer vervolging komen zou, blijft u dan hier, heer? Zou het niet veiliger zijn, als u naar uw landgoed kwam?”

„Ik heb er over gedacht — maar nog wil ik niet wijken. Wat ik later doen zal . . .”

Toen Rusticus huiswaarts toog was zijn hart vol zorglijke gedachten . . .

2 De vervolging breekt los

Het was de eerste dag der week, de dag des Heren. Vroeg in de morgen was Marcellus opgestaan, en had zijn slaven bevel gegeven, het atrium in gereedheid te brengen voor de samenkomst van de gemeente. Reeds vaker had die samenkomst in zijn huis plaats gehad — zoals ze ook in de huizen van andere welgestelde gelovigen plaats vond. Aan de ene zijde van het vertrek werd een tafel opgesteld, die als altaar zou dienst doen: een kruisbeeld stond er op en de avondmaalskelk. Op een zilveren schaal lag het avondmaalsbrood. Achter en ter weerszijden van de altaartafel werden de zetels geplaatst voor de bisschop, Polycarpus, en voor de ambtsdragers: de presbyters ¹⁾, de lector ²⁾. Er tegenover werden zitplaatsen in orde gebracht voor de leden der gemeente, die reeds hun geloof hadden beleden; achteraan zouden de catechumenen plaats vinden, zij, die dat nog niet hadden gedaan.

¹⁾ ouderlingen.

²⁾ voorlezer.

Nog was de schikking niet geheel voltooid, toen vrouwe Sabina binnentrad, de echtgenote van Marcellus. Zij overzag het vertrek, gaf een enkele aanwijzing en wendde zich dan tot haar man.

„De broeders en zusters laten zich lang wachten,” zei ze.

„Toch niet,” antwoordde Marcellus. Hij wierp een blik op de zonnewijzer, die in een van de bloemperken van het peristylum stond. „Het is nog vroeg.”

Nauwelijks had hij dit gezegd, of reeds werden de eersten aangeendiend: het waren Polycarpus en Attalus, de lector. De oude bisschop — hij was reeds meer dan honderd jaar — leunde op de arm van zijn jongere metgezel.

„De Here zegene u, mijn broeder en zuster,” begroette de grijsaard de heer des huizes en zijn vrouw.

„Hij zij met uwe geest, mijn vader,” antwoordde Marcellus.

Terwijl hij met de bisschop een gesprek voerde, kwamen de anderen binnen — zochten hun plaatsen. Toch bleven verscheidene zetels ledig — ook nog, toen de schaduwlijn op de zonnewijzer reeds voorbij de streep gegleden was, die het uur van aanvang der godsdienst-oefening wees.

„Nog niet alle broeders zijn verschenen,” zei Attalus rondziend. „Wat mag . . .”

„Wat sommigen weerhouden mag?” vroeg Polycarpus.

Het scheen, als had hij zelf een antwoord op die vraag — maar hij gaf dat antwoord niet. Waardig schreed hij naar zijn zetel en zette zich. Dat was het teken voor de anderen om ook hun plaatsen in te nemen. Een zwijgen viel in het vertrek — slechts het geklater van de waterstralen, die uit de sierlijke fontein in het atrium omhoog spoten en terug vielen in het impluvium, brak de stilte.

Op een wenk van de bisschop verhief zich Attalus. Hij haalde een boekrol te voorschijn uit de plooiën van zijn toga, ontrolde die en begon te lezen. Het was een stuk uit de brief, die de apostel Paulus aan zijn leerling Timotheus had geschreven:

„Strijd de goede strijd des geloofs, grijp naar het eeuwige leven, tot hetwelk gij ook geroepen zijt, en de goede belijdenis beleden hebt voor vele getuigen.

Ik beveel u voor God, die alle ding levend maakt, en voor Christus Jezus, die onder Pontius Pilatus de goede belijdenis betuigd heeft, dat gij dit gebod houdt, onbevlekt en onberispelijk tot op de verschijning van onze Here Jezus Christus, Welke te Zijner tijd vertonen zal de zalige en alleenmachtige Here, de Koning der koningen en Here der heren; Die alleen onsterfelijkheid heeft en een ontoegankelijk licht bewoont; Dewelke geen mens gezien heeft, noch zien kan; Welke zij eer en eeuwige kracht. Amen.”

De oude bisschop — hij was reeds meer dan honderd jaar — leunde op de armen van zijn jongere metgezel.

Attalus zweeg — rolde het perkament op en legde het naast zich neer.

Toen rees Polycarpus uit zijn zetel. Hij overzag de kleine schare en begon te spreken. Over het woord, dat zo even gelezen was. Het woord van de apostel Paulus, die het leven van de Christen vergelijkt met de strijd, de wedstrijd in het renperk. Zoals de lopers dáár zich met alle kracht inspannen om het eindpunt te bereiken en de prijs, die aan het einde van de baan de overwinnaar wacht, trachten te grijpen — zo moeten de Christenen zich inspannen om — na een leven in gehoorzaamheid aan Gods gebod, na een leven in geloof en liefde tot Jezus Christus, de Here en Zaligmaker, — te ontvangen de zaligheid van het eeuwige leven. De goede belijdenis, de belijdenis van Jezus Christus als Zone Gods en Redder van zondaren, moet de Christen vasthouden. Zijn geloof moet hij belijden tegenover ieder, die hem van dat geloof rekenschap vraagt. Zijn geloof in het eeuwige leven, dat de Heiland schenkt, zoals Hij Zelf heeft gezegd. Zoals de apostel Johannes — „mijn geliefde leermeester”, voegde Polycarpus er tussen — het Woord des Heilands in zijn evangelie voor ons heeft bewaard: „Ik ben de Opstanding en het Leven; die in Mij gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven; en een iegelijk, die leeft en in Mij gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid.” Dat Woord van de Heiland moeten wij, Zijn gelovigen, de schapen van Zijn kudde, vast houden; naar Zijn stem moeten wij horen en zijn geboden gehoorzamen. Dan zal Hij eens ons de heerlijkheid van het eeuwige leven schenken, en niemand kan ons scheiden van Zijn liefde. Heeft Hij niet zelf gesproken: „Mijne schapen horen Mijn stem en Ik ken hen, ze volgen Mij, en Ik geef hun het eeuwige leven, en ze zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal ze uit Mijn hand rukken.” (Joh. 10 : 27 en 28).

Vol eerbiedige aandacht hadden de saamgekomenen geluisterd — nu zette zich de bisschop en men maakte zich gereed, de gedachtenis van de dood des Heren aan het Heilig Avondmaal te vieren.

Bij die plechtigheid mochten de catechumenen niet aanwezig zijn — Polycarpus wilde hen juist doen heengaan door de gewende woorden: „Ite, missa est”¹⁾, toen een stem aan de ingang van het atrium zijn aandacht trok. Het was de portier, die een late broeder binnenliet: Quintus.

Quintus groette de aanwezigen slechts vluchtig — hij trad haastig op Polycarpus toe. „Ernstige tijding, mijn vader,” zei hij, en zijn stem klonk luid. Wat hij te zeggen had was niet voor de bisschop alléén bestemd.

„We luisteren, mijn zoon,” antwoordde deze.

¹⁾ „Gaaf heen; de wegzending heeft plaats.”

Hij zag aan het gelaat van de pas-binnengekomene, méér nog dan hij het hoorde aan de toon van diens stem, dat wat Quintus te boodschappen had van hoog gewicht was. Hij bleek juist te hebben gezien.

„Wat sommigen van ons reeds enige tijd hebben gevreesd, is gebeurd. Enkele broeders zijn gevangen genomen . . .”

Hier en daar klonk een onderdrukte kreet — doch een handbeweging van Polycarpus bracht stilte.

„Wie zijn het broeder? En hoe is het geschied?”

De broeders en zusters drongen om Quintus heen — vol spanning wachtend op wat hij antwoorden ging. Welke namen zouden worden gehoord?

„Germanicus werd door soldaten van de pro-consul uit zijn woning gehaald — ik zag hem te midden der gewapenden wegvoeren naar de gevangenis.”

Germanicus! Smartelijk werd de naam herhaald — een snik klonk. Sabina sloeg troostend de arm om het middel der vrouw die gesproken had: Julia was de zuster van Germanicus. En ieder wist, hoezeer die beiden elkander lief hadden.

Even zweeg Quintus — dan vertelde hij verder: „Bij de gevangenis werd onze broeder aan de gevangenvaarder overgeleverd. Toen gingen de soldaten terug. Ik wilde hierheen komen, om het droeve nieuws te melden; maar onder het volk dat — als ik — meegelopen was om te zien, hoorde ik mompelen dat er méér Christenen zouden worden gevangengenomen. Ik kon geen namen horen — mogelijk wist ook alleen de aanvoerder der soldaten waarheen hij en zijn mannen gezonden waren. Anders had ik misschien kunnen waarschuwen . . .”

„Ware dat mogelijk geweest!” zuchtte een der vrouwen.

Quintus hoorde haar woorden — schudde het hoofd.

„Het was niet mogelijk,” zei hij. „Toen ik uit de richting welke ze insloegen meende te kunnen opmaken, waarheen de vijanden gingen, was het te laat om nog iemand te waarschuwen. Carpus en Apollonius zijn als Germanicus, in handen der heidenen . . .”

Hij zweeg —

Een verward gemompel rees — de donkere tijding had ieder geslagen. Ieder had behoefte met de ander te spreken, iets te zeggen, te vragen . . . Hoe was deze uitbarsting van haat gekomen? Wat zou er met de gevangen broeders gebeuren? Was dit slechts het begin, van wat de gemeente te wachten stond?

Vragen — vragen . . . En wie gaf het antwoord?

Schrik, benauwenis, vrees. En wie gaf troost en kracht?

Eén der catechumenen — in de smartelijke ontroering van het ogenblik vergetend, dat hij in de samenkomsten der gemeente nog

slechts bescheiden plaats had op de achtergrond — legde de hand op Quintus' arm.

„Waarom liep je mee, broeder Quintus?“ vroeg hij. „Dacht je niet aan het gevaar van als Christen te worden herkend?“

De gevraagde keerde zich naar hem met een korte wending van het hoofd.

„En wat dan?“ vroeg hij fel. „Wat dan nog? Dan zou de martelaarskroon mijn deel zijn geworden.“

Lag er verlangen in zijn woorden? De catechumeen zag hem met bewondering aan: een dergelijke moed! Hoe begerenswaardig was die! En beschaamd bedacht hij, dat hij zélf die moed niet bezat . . . Wanneer hém zou treffen het lot van gevangenneming — hij sidderde! Hoe zwaar zou het hem dan niet wezen, trouw te blijven! Dan zou zijn gebed moeten verdubbelen; dan zou God in genade hem kracht moeten geven om standvastig te blijven . . . Want anders . . .

Maar tegelijk voelde hij een vast vertrouwen, dat de Here genadig zou zijn; dat de Here op het gelovig gebed zou schenken alles, wat nodig wezen zou om te volharden tot het einde . . .

„O Here, spaar me en bescherm me,“ bad zijn hart. „Maar als het Uw wil is — maak mij dan getrouw.“

Quintus had de bewonderende blik van de catechumeen gezien — die had hem goed gedaan! Die had zijn moed, zijn zelfvertrouwen gesterkt!

En met een gelaat dat afkeuring uitdrukte, luisterde hij, toen sommigen begonnen te spreken over het zoeken naar schuilplaats; toen Marcellus sprak van zijn landgoed, waar het mogelijk veiliger zou zijn dan in de stad. En toen hij hoorde, hoe enkelen er bij Polycarpus op aandrongen, het aanbod van de patriciër aan te nemen op dat landgoed toevlucht te zoeken, fonkelden zijn ogen.

„Wie vlucht is een lafaard,“ zei hij hard.

Zijn woorden troffen als een slag in het gelaat — allen zwegen en zagen hem aan. Verward sommigen, beschaamd anderen, bewonderend een enkele . . . Doch de bisschop bleef rustig.

„Dat is een scherp oordeel, broeder Quintus,“ zei hij. „Een té scherp oordeel. De martelaarskroon is een hoge eer, voorzeker. En wie God die eer schenkt, moge van Hem de kracht ontvangen om ze te aanvaarden en te dragen . . . Doch wie die eer zoekt, moge toezien. Want niet begeerte naar *eigen* eer moet ons drijven, doch begeerte naar de eer van onze Here en Zaligmaker, van Wie de martelaren getuigen mogen . . .“

„En Wiens kracht martelaren sterkt,“ vulde Attalus aan.

Quintus antwoordde niet. Het ontzag voor de eerwaarde grijsaard,

die het bisschopsambt droeg, weerhield hem. Maar hij sloeg de blik niet neer onder de bestraffing: wie voor de smart en de pijn van het martelaarschap mochten terugdeinzen — hij niet . . . Want hoger dan smart en pijn was toch immers de glorie; begeerlijk was immers de kroon . . . De kroon, die de glorie van de martelaar wezen zou.

„Laten we bidden.”

Polycarpus' stem bracht stilte, en in die stilte klonk des bisschops gebed:

„Onze Here, Gij almachtige God; Gij Vader van onze Zaligmaker Jezus Christus. Gij laat de volkeren op aarde zich uitbreiden; uit die alle hebt Gij één uitverkoren, die U liefhebben om der wille van Jezus Christus, Uw geliefd Kind . . . Spijzig de hongerenden, verlos de gevangenen, genees de zieken, troost de kleinmoedigen . . . Ja Here, laat Uw heilrijk aangezicht over ons lichten, opdat wij — beschaduwd door Uw almachtige hand — door Uw uitgestrekte arm gered worden van alle zonde. Bevrijd ons van hen, die ons zonder oorzaak haten. Geef vrede en eendracht onder ons en onder allen, die op aarde wonen . . . Here, richt de wil van onze wereldlijke regeerders op wat recht en welgevallig is voor U, opdat zij in vrede en zachtmoedigheid het ambt, dat Gij hun hebt geschonken, vervullen en genade vinden bij U. Gij eeuwige, Gij zijt machtig ons dit alles te schenken en nog meer dan dat. Wij prijzen U door de Hogepriester en opperste Leidsman onzer zielen, Jezus Christus. U zij eer en heerlijkheid nu, en van geslacht tot geslacht, en van eeuwigheid tot eeuwigheid.”

In innige aandacht hoorden de bedreigden — in worstelend geloof baden hun harten mee . . .

„Amen . . .”

„Ite, missa est.” De woorden van elke samenkomst — de woorden waarop de catechumenen vertrokken en waarna de belijders het Avondmaal vierden, herdenkende des Heren dood. Maar het was ditmaal, als aarzelden de eersten heen te gaan, als wefelden de laatsten, of ze hun niet zouden zeggen te blijven . . . Doch dat kon niet; dat mocht niet. Wie nog niet openlijk Jezus Christus beleden had als zijn Here en Koning, als Zone Gods en Zaligmaker van zondaren, mócht niet aanzitten aan de heilige dis . . .

Dus gingen, wie niet toeven mochten — en wie bleven, zochten sterking van hun geloof in de gedachtenisviering van des Heren verzoenend lijden en sterven . . .

Het was enkele dagen later — de dag, waarop de gevangen Christenen voor de rechterstoel van de praetor zouden worden gebracht.

Onder de heidenen van de grote handelsstad was een verwachting: nu zou dan eindelijk tegen de verachters der goden, tegen de verwerpers van de staat met kracht worden opgetreden.

Onder de broeders en zusters was spanning: zouden de gegrepenen kracht ontvangen, om voor de rechter vrijmoedig te getuigen van hun geloof? Om vrijuit te spreken van hun Zaligmaker?

In de dagen na de verbijsterende tijding was er in de gemeente veel gebed geweest — en men wist, dat óók in de gevangenis gebeden was. Had niet Marcellus gelegenheid gevonden, om aan Germanicus en zijn medegevangenen een bezoek te brengen? Hij had hen gevonden, sterk en gelovig, vast vertrouwend op de bijstand van hun Koning en Here, Die immers heeft beloofd, dat wanneer Zijn discipelen voor koningen en stadhouders zullen worden geleid, hun zal worden gegeven wat ze spreken zullen . . .

In de basilica, de grote gerechtshal, waar het proces zou plaatsvinden, verdrong zich reeds vroeg een talrijke menigte. Zo dicht mogelijk zochten de nieuwsgierigen, de belangstellenden hun plaatsen in de nabijheid van de zetel van de praetor: dáár immers zouden ze alles kunnen zien, alles kunnen horen . . .

Terzijde was een altaar opgericht, met een borstbeeld des keizers. Een priester stond daar bij: een bekken met brandende kolen had hij gereed. Die zouden op het altaar worden gestort en dan moesten de gevangenen daarop wieroorkorrels strooien ter ere van de goddelijke caesar . . .

Speratus en Balbus hadden een plekje gevonden vlak bij dat altaar — vol verwachting keken ze naar de deur, waardoor ze wisten dat de gevangenen zouden worden binnengeleid. Hiërax, hun vriend uit het wijnhuis, had hen ingelicht. Ook hij verheugde zich op wat gebeuren ging: wie als legioensoldaat voor de grootheid van het keizerrijk waakte en de keizer als zijn opperste heer vereerde, kon niet anders dan met instemming zien, dat Christenen tot die verering zouden worden gebracht; zo nodig: zouden worden gedwóngen.

Onder het volk bevonden zich enkele van de broeders: Attalus was er, die straks nauwkeurig alles zou vermelden aan zijn bisschop, aan Polycarpus. En Rusticus was er, gekomen van zijn hoeve op de heuvelhelling, om te horen en te zien . . . Bij hen stonden Quintus en Alexander . . . Ze spraken niet — luisterden naar de opmerkingen,

naar de gesprekken om hen heen. Die opmerkingen waren bitter; die gesprekken deden duidelijk vernemen, hoe de stemming in Smyrna tegenover de Christenen vijandiger werd . . .

Herodes, de praetor, gevolgd door de roede-dragende lictoren, ¹⁾ kwam de basilica binnen en schreed door de vol ontzag wijkende menigte naar zijn zetel. Hij zette zich — gaf een kort bevel. Aller ogen richtten zich naar de deur, waardoor de gevangenen moesten komen.

Ze kwamen — bewaakt door gewapenden. Een dof gemompel ging door de ruime hal — hier en daar klonk een roep, een spotkreet. Doch Germanicus en zijn metgezellen sloegen daar geen acht op. Voor hen was dit een hoog, een gewichtig ogenblik: openlijk zouden zij mogen getuigen van hun geloof in de God des hemels en der aarde; van hun verbondenheid aan Jezus Christus, hun Zaligmaker.

Een gewichtig ogenblik: hun getuigenis immers zouden ze — met zekerheid stond dat voor hun aandacht — met hun leven moeten bezegelen.

Ze werden tot vlak voor de rechterstoel geleid.

De praetor richtte zich rechter, vestigde zijn scherpe ogen op Germanicus en vroeg hem: „Zijt gij een Christen?”

„Ik ben een Christen,” bevestigde de gevraagde.

„Dan zijt gij schuldig aan verachting der goden, aan verwerping van het gezag des keizers, aan het doden van kinderen en het eten van hun vlees, het drinken van hun bloed.”

Germanicus schudde het hoofd.

„Zo is het niet, o machtige praetor,” antwoordde hij. „Wel aanbidden wij uw goden niet, want ze zijn geen goden. Maar de keizer gehoorzamen wij — in onze samenkomsten wordt voor de keizer en voor de voorspoed van zijn regering gebeden. En wat de laatste beschuldiging betreft: nooit is in een onzer samenkomsten een dergelijke gruwel geschied. Wie dát van Christenen zegt, lastert.”

De moedige woorden riepen onder de vijandige menigte een dof gemompel te voorschijn — een gemompel, dat slechts daarom niet tot luide kreten werd, omdat het ontzag voor de rechter de menigte in bedwang hield.

De praetor gaf op het laatste van Germanicus' verdediging geen antwoord: vond het blijkbaar belangrijker in te gaan op wat over het erkennen van de keizer was gezegd.

„Indien gij Christenen de keizer eert, zoals gij zegt, welnu, toon dat dan. Daar — en hij wees naar waar de priester bij het altaar wachtte — staat het altaar; daar staat het borstbeeld van onze heer. De

¹⁾ Gerechtsdienaars, die de overheidspersonen begeleidend.

priester is gereed, uw offer te ontvangen. Brand wierook voor het beeld des keizers."

Doch Germanicus schudde ten tweede male het hoofd. „Wij eren de keizer, o praetor," riep hij luid. „Wij erkennen zijn macht en willen hem gehoorzamen in alles wat recht is. Maar wierook branden voor zijn beeld, hem een offer brengen als ware hij een godheid, dat weiger ik. Góddelijke eer mogen en willen wij alleen toebrengen aan Hem Die waarlijk God is: aan de God des hemels en der aarde."

De praetor maakte een onwillig gebaar — hij begreep niet, wat Germanicus bedoelde. Waarom kon een man niet voor het beeld des keizers offeren en toch trouw blijven aan zijn God? Dat kón toch best! Er waren immers zo vele goden — en ieder aanbade en vereerde verscheidene van hen.

Maar die Christenen! Koppig waren ze — en lasteraars . . . Had deze gevangene niet verklaard, dat de goden der Romeinen geen goden waren, en weigerde hij niet vlak daarop hardnekkig en hoog, om de keizer te vereren?

Maar hij móést: hij móést . . .

„Er zijn vele goden," wedervoer de rechter. „Eer van deze goden wie gij wilt; maar erken ook de andere en brand wierook op het altaar."

„Er zijn géén andere goden — ik heb dat daareven al gezegd," antwoordde Germanicus. „Onze God is de alleen ware God, en Hij duldt niet, dat Zijn eer aan een ander wordt gegeven. Wij zullen geen andere goden voor Zijn aangezicht hebben."

De moedige weigering deed de toorn van de praetor opvlammen. Doch hij bedwong zich — uiterlijk kalm gelastte hij: „Offer!" Zijn hand wees naar priester en altaar.

„Nooit!" Vast en luid klonk de weigering.

Onder de menigte werd gemord en gemompeld . . . De praetor hoorde dat — het prikkelde hem.

„Bedenk u goed," dreigde hij. „Geseling en marteling zullen u dwingen, als gij niet vrijwillig mijn bevel opvolgt."

„Geseling en marteling zullen mij niet dwingen," wierp Germanicus hem fier tegen. „Mijn Here en Zaligmaker zal mij kracht geven, om trouw te blijven."

Een wenk van de praetor — roededragers traden toe, trokken de Christen de kleding van de rug en geselden . . . Klappend klonken de felle slagen; striemend troffen ze . . . De rug werd opengereten — bloed vloeide . . .

„Offer nu!" drong de praetor opnieuw, toen op zijn bevelend gebaar de geselaars een ogenblik wachtten. „En indien niet . . ."

Hij voltooide de zin niet, maar de dreiging was onmiskenbaar.

Germanicus bleef onbeweeglijk staan — geen blik zelfs wierp hij op het altaar, waar de priester wachtte.

„Bedenk — het gaat om uw leven. Het leven is schoon; het leven is begerenswaard,” trachtte de praetor hem te overreden. Hij wilde het nogmaals proberen, met lokkende woorden: die Christen móest buigen! Wat zou het volk zeggen wanneer het hém, de door de Caesar aangestelde machthebber, niet gelukken zou zijn wil aan een gevangene op te leggen?

„Het eeuwige leven is schoner: het eeuwige leven is meer begerenswaard dan alles, wat ik op aarde bezit of bezitten kan,” riep Germanicus luid. „Mijn Here en Zaligmaker zal mij opnemen in Zijn heerlijkheid!”

Hij voelde een grote vreugde, nu hij openlijk van zijn Heiland mocht getuigen.

„Zeg dat, als de wilde dieren op u los springen!” hoorde de praetor.

Zijn woorden riepen kreten van goedkeuring, van bijval onder de menigte op.

Doch de rechter wendde zich nu van Germanicus af: hij wilde de andere gevangenen tot offeren bewegen, om zo de dappere belijder tot wankelen te brengen.

Maar ook Carpus en Apollonius weigerden . . . Wel was een huivering hun door de leden gevaren, toen hun broeder werd gegeseld, doch de moedige woorden, de dappere standvastigheid van Germanicus waren hun een sterkend voorbeeld — als hij, klemde ze zich vast aan de genade van hun Here, Jezus Christus.

En toen — zijn dreiging met pijn en dood vergeefs, zijn belofte van vrijheid versmaad — de praetor bevel gaf, ook hen met roeden te slaan tot bloedens toe, werd een stem gehoord: „Weest sterk, broeders! De kroon van het martelaarschap geeft onverwelkelijke glorie!”

Quintus had geroepen. Alexander duwde hem haastig achteruit: poogde hem aan de aandacht der omstaanden te onttrekken . . . Waarom zouden de heidenen méér Christenen gevangen nemen — geselen — doden . . .? Maar Quintus weerde zich: hij wilde niet wijken!

Rusticus greep hem bij de arm: „Roep het gevaar niet op, broeder,” drong hij aan. „Er zijn velen van ons hier . . .”

„Ik wil . . .” begon Quintus. Hij kon de zin niet afmaken — Alexander en Rusticus hadden zich vóór hem geschoven, en mocht een enkele man in hun nabijheid even hebben gekeken naar wie had geroepen, dra was aller aandacht gevestigd op wat voor de zetel des praetors geschiedde. Terwijl Quintus — half onwillig — zich gezegen liet, terwijl Quintus zich wegleden liet, sprak de praetor het

vonnis: over acht dagen, wanneer in de grote circus de spelen zouden worden gehouden, zouden de Christenen, de verwerpers der goden en de verachters des keizers, voor de wilde dieren worden geworpen...

Luide juichkreten begroetten het vonnis: juichkreten niet alleen uit vijandigheid tegen de Christenen, maar eveneens om het vooruitzicht van een spannend, een bloedig schouwspel.

De wacht voerde de gevangenen weg — de menigte begon te verlopen. Voor de nog volgende zaken — diefstallen, een twist en dergelijke alledaagse voorvallen — hadden de meesten geen belangstelling...

Terwijl ze — de basilica uitgegaan — over het forum naar de straat liepen, waar hun woning stond, zei Speratus tot Balbus: „Een goed begin! Zo moet met die ongodisten worden gehandeld. Als ze niet offeren: voor de dieren!”

Balbus keek hem van terzijde aan — een paar passen bleef hij zwijgen. Toen zei hij nadenkend: „Toch moet je toegeven, dat die Christenen moed hebben. Vooral die eerste...”

Speratus haalde onverschillig de schouders op: „Dweepers zijn het. En als ze moed hebben, welnu, zoveel te beter. Dan wordt het schouwspel in de arena zoveel te spannender.”

„Denk je, dat ze een dolk zullen krijgen om zich te verdedigen?” vroeg Balbus.

„Ik hoop het,” antwoordde de ander.

Attalus was, nadat hij de veroordeling van de broeders had gehoord, de weg naar het huis van zijn bisschop ingeslagen. Hij liep in gedachten verzonken voort: grote dankbaarheid was in zijn hart, omdat de broeders genade hadden ontvangen trouw te zijn. Maar ook: smart om hun lijden en hun lot, bezorgheid voor wat verder komen kon. Voor wat de gemeente kon treffen. Want dat dit slechts het begin van de vervolging betekende, daarvan hield hij zich overtuigd.

En wat moest de gemeente doen? Wie kon zich onttrekken aan het gevaar? Mocht een belijder, een Christen veiligheid zoeken?

Hij herinnerde zich wat Quintus in de laatste samenkomst had gezegd; herinnerde zich het antwoord van Polycarpus. Wat hij-zélf had gezegd... En mocht er een ogenblik een lichte aarzeling in zijn denken gekomen zijn over de vraag, of vluchten geoorloofd kon worden genoemd — die aarzeling werd overwonnen. Het gevaar behoefde niet te worden gezocht; wie veiligheid vinden kon moest die veiligheid aanvaarden...

Hij nam zich voor, daarover met Polycarpus te spreken — als het

mogelijk was de bisschop over te halen, Smyrna te verlaten . . . Nóg had Polycarpus dat niet gedaan: in een gesprek, dat hij met hem daarover had gevoerd, waren ze niet tot een besluit gekomen. Maar nú.

Attalus had zijn gedachtengang nog niet voltooid, toen hij voor het huis van Polycarpus stond. De deurwachter liet hem onmiddellijk binnen.

In een eenvoudig vertrek wachtte hem de bisschop.

„Hoe is de rechtzitting verlopen, broeder?” vroeg deze, zodra hij de lector zag binnentreden. Attalus vertelde: van het verhoor — van de geseling — van de veroordeling . . . Ook van de roep van Quintus.

Zonder hem te onderbreken luisterde de voorganger van Smyrna's gemeente — slechts toen hij over Quintus sprak fronste de bisschop een ogenblik het voorhoofd.

„Broeder Quintus is zeer vurig van geest,” zei de grijsaard. „Moge hem, wanneer het nodig is, de kracht geschonken worden, die hij meent te bezitten . . .”

Eer Attalus antwoorden kon kwam de deurwachter en meldde Marcellus. Een ogenblik later trad deze binnen. Hij wist reeds alles, wat in de basilica was voorgevallen: Rusticus was bij hem geweest alvorens naar zijn woning in de bergen terug te keren, en had hem uitvoerig verslag gedaan. Had er bij hem op aangedrongen, vooreerst zijn landhuis buiten Smyrna te betrekken, om zo weinig mogelijk de aandacht der vijanden op zich te vestigen. En Marcellus had het besluit genomen, met zijn gezin aan de raad van Rusticus gevolg te geven . . . Nu kwam hij hier om daarvan de bisschop mededeling te doen; en ook, om Polycarpus te verzoeken, gebruik te maken van het aanbod dat hij hem indertijd had gedaan en mét hem de stad te verlaten . . .

„Doe dat, vader,” drong Attalus aan.

Polycarpus zag de beiden beurtelings aan — zei dan: „Wat zullen de broeders en zusters zeggen, wanneer ik ga? Wanneer de herder de kudde verlaat?”

„De broeders en zusters zullen uw gaan begrijpen,” beweerde Attalus. „Ze zullen inzien, dat u méér voor hen doen kunt wanneer u in vrijheid op het landgoed van broeder Marcellus vertoeft, dan wanneer — wat God verhoede! — de vijanden u in de gevangenis zouden geworpen hebben.”

„Rusticus wil — zoals hij dat altijd heeft gedaan — telkens naar Smyrna gaan om wijn af te leveren,” zei Marcellus. „Dan kan hij uw brieven met raadgevingen en vertroosting en aan de gemeente over brengen,” merkte Marcellus op.

„Quintus,” mompelde de bisschop — niet zó zacht, of Attalus had het verstaan.

„Broeder Quintus is zeer vurig van geest,” zei de grijsaard.

„Het oordeel van Quintus over wie vlucht was te scherp, vader,” zei hij. „Dat hebt u zelf gezegd. En — hij aarzelde, zette dan toch door — wanneer de gedachte aan Quintus u zou weerhouden, zou het dan niet zijn, dat u uw eigen eer tegenover hem wilde handhaven?”

Het woord — scherp, hoe bescheiden ook gesproken — tróf doel. Polycarpus knikte.

„Ge hebt gelijk, broeder Attalus,” zei hij beschaamd. „Dat ik als oud man, nog door u daarop moet worden gewezen . . .”

Toen Marcellus en Attalus de woning van de bisschop verlieten was vastgesteld, dat in de prille morgenuren van de volgende dag Marcellus een draagstoel zenden zou, waarin Polycarpus met hem naar het landgoed in de bergen zou trekken.

4 In eigen kracht - In 's Heren kracht

De dag der spelen!

Reeds vroeg in de morgen stroomden de bewoners van Smyrna naar het amphitheater, waar de feesten zouden plaats hebben.

Aan een wolkeloze, blauwe hemel straalde de zon: ze was nog niet warm, maar beloofde tegen de middag te zullen bránden . . . Een deel van de plaatsen in het amphitheater — die, waar de pro-consul met zijn gevolg en de praetor, waar de patriciërs en de rijken zouden zitten — waren beschaduwd: boven dit deel van de toeschouwersbanken waren kleurige zonnekleden gespannen. Maar nog lag over de wijde ruimte de koelte van de morgen, en over wat in de middag zou zijn, daarover maakte het volk, opgewonden door het vooruitzicht van het pakkende schouwspel, zich geen zorg.

Gesprekken werden gevoerd over de kansen van de verschillende menners bij de wagenrennen: weddenschappen werden afgesloten op de „groenen” en de „blauwen” — de kleuren, waarin de deelnemers aan de rennen waren gekleed.

Gesprekken werden gevoerd over de behendigheid en de dapperheid van de zwaardvechters, die tegen elkaar in het strijdperk zouden treden — en wie voor een bepaalde strijder voorkeur had, wie in de moed en de vechtkunst van een bepaalde strijder vertrouwen stelde, sloot een weddenschap af op diens overwinning.

Gesprekken werden gevoerd over de Christenen, die voor de wilde dieren zouden worden geworpen — en over het aantal en de soort en

verwoedheid der beesten, die het leven der Christenen zouden vernielen . . . Leeuwen waren er — en luipaarden . . .

„Ik vind de wagenrennen belangwekkender dan dat Christenen-doden,” zei Balbus, terwijl hij langs de stenen trappen van het amphitheater omhoog klom naar zijn plaats, die op een van de bovenste rijen was.

„Ze zullen ook spannender zijn,” gaf Speratus toe, die bij hem was. „Maar de wilde dieren wil ik toch ook graag zien. En hoe die Christenen zich zullen houden . . .”

„Mogelijk offeren ze, wanneer ze de leeuwen horen brullen,” meende Vulpes. Hij had voor deze dag zijn taveerne gesloten en was met zijn beide vrienden meegegaan naar de spelen.

Toen ze gedrieën zaten — nog waren de spelen niet begonnen, want de pro-consul was nog niet aanwezig — stootte Speratus zijn makker aan. „Kijk daar eens,” wees hij met een hoofdknik. „Is dat niet die kerel, die in de basilica iets tegen de gegeselde Christenen riep?”

„Ik weet het niet,” antwoordde Balbus. Hij voelde er weinig voor, om opnieuw Christenen te zien gevangennemen: wat hem betrof kon ieder de god dienen die hij dienen wilde . . . Maar hij wist het wél: ook hij had Quintus herkend.

Die zat een paar rijen lager dan zij, dichterbij de arena; dichterbij ook bij de zetel van de pro-consul.

Hoewel de Christenen het bijwonen der heidense spelen scherp afkeurden; hoewel Christenen die spelen vermeden — ditmaal was Quintus niet te weerhouden geweest. Niet om de wagenrennen te zien of om zich te verlustigen in het bloedige spel der zwaardvechters was hij gegaan: hij wilde getuige zijn van de strijd en de overwinning zijner broeders . . .

Alexander was met hem meegekomen . . . Aanvankelijk had deze getracht, Quintus van diens voornemen af te brengen, doch toen hem dit niet was gelukt, had hij zijn broeder vergezeld om te zien, hoe Germanicus en de anderen de martelaarskroon zouden verwerven, maar ook in de half-onbewuste vrees, voor wat Quintus mogelijk aan ondoordachte dingen zou kunnen doen . . . Ondoordachte dingen die hij — Alexander — wilde trachten te voorkomen . . .

Die vrees was niet ongegrond: ze was opgekomen gedurende de gesprekken met Quintus, waarin deze de moed der belijders had geprezen en de vlucht van Marcellus en Polycarpus fel had afgekeurd. Gesprekken, waarin Quintus over de glorie van de martelaarskroon had gesproken en waarin hij zijn begeerte naar die glorie had geopenbaard.

De wachtende menigte kortte zich de tijd met gepraat en gelach — een gegons van stemmen vulde de lucht . . . Even verminderde dat gegons: halzen werden gerek . . . Toen barstte een daverend

handgeklap los: Statius Quadratus, de pro-consul had het amphitheater betreden en schreed met zijn gevolg naar de voor hem bestemde zetel. Dat was het teken, dat spoedig de spelen beginnen zouden — en inderdaad duurde het niet lang meer, of daar stoven de eerste quadriga's ¹⁾ de circus binnen.

De geweldige toeschouwersmenigte volgde de rit met opgewonden spanning — Quintus en Alexander zagen er nauwelijks naar. Wat bekommerde het hun, wie van de menners het eerst het einddoel bereikte?

En wat bekommerde hun — na de rennen — het verloop van de strijd der zwaardvechters? Dat alles ging aan hun aandacht voorbij als een snelle, bonte wemeling van gebeuren. Ze wachtten op Germanicus en Carpus en Apollonius . . .

De strijd der gladiatoren ²⁾ was ten einde: de slaven die in het amphitheater dienst deden, sleepten een gedode strijder uit het perk — strooiden zand over de bloedplekken . . .

„Dat is niet nodig,” zei Speratus grimmig. „Er zal dadelijk weer bloed vloeien . . .”

Hij verheugde zich op het nu komende schouwspel.

Aan het einde van de arena ging een deur open: onder het gefluit en gejoel der menigte kwamen de Christenen binnen. Ze werden tot vlak voor de zetel van de pro-consul geleid.

Statius Quadratus verhief zich en een diepe stilte viel over de honderden en duizenden toeschouwers . . . De pro-consul sprak. Hij had een krachtige stem, maar was desondanks niet overal te horen. Alleen in zijn nabijheid kon hij worden verstaan.

Voor de laatste maal vorderde hij de ter-dood-veroordeelden op, hun halsstarrigheid te laten varen en te offeren op het altaar voor des keizers beeld . . . De kolen op het altaar gloeiden — de priester stond gereed hun wierook te bieden; hun groene kransen te geven, die ze bij het offeren op het hoofd moesten zetten . . .

De pro-consul sprak van de dreigende dood, van het gruwelijk sterven onder de klauwen der roofdieren. Hij beloofde hun leven en vrijheid, wanneer ze — was dat nu een zo grote eis? — slechts enkele korrels wierook in de kolengloed werpen wilden.

Vanuit de getraliede hokken klonk het donker en somber gebrul der leeuwen, der luipaarden . . .

Maar Germanicus schudde weigerend het hoofd. „Weet, o pro-consul, dat dreiging noch dood ons verschrikken. Onze hemelse Koning zal ons kracht geven om beide te trotseren. Door Zijn ge-

¹⁾ Met vier paarden bespannen renwagens.

²⁾ Zwaardvechters.

nade zullen we overwinnen: de dood is ons de doorgang naar het eeuwige leven!"

Luid, verstaanbaar klonk zijn belijdenis . . .

En toen . . .

Er was even verwarring ergens op de banken der toeschouwers — aller ogen richtten zich daar heen. Een man rende omlaag! Tot aan de benedenste bank rende hij: Quintus!

„Weest dapper, broeder!" riep hij luid. „Verwerft de kroon der martelaren, onvergankelijke eer en hoge glorie!" En zich richtend naar waar Statius Quadratus zat: „Ook ik ben een Christen, o pro-consul!"

Reeds grepen hem enigen der omzittenden.

Reeds kwamen enkele soldaten van de pro-consul aangestormd, om hem gevangen te nemen.

Met hoog-opgericht hoofd liep hij tussen hen mee, toen ze hem voor de zetel van Statius Quadratus brachten. Het opklinkende gefluit en gejoel om hem heen, de honende woorden en het spottende gelach: ze deerden hem niet. Maakten hem trots . . .

„Hij is het leven moe!" riep er een.

„Hij meent, dat-ie de leeuwen kan overwinnen!" krijsde een ander.
„Blaaskaak!"

„De vent is gek! Gek!" schreeuwde een derde.

Natuurlijk, dát was de verklaring van het onverklaarbare: dat iemand zich openlijk en vrijwillig meldde om de dood door de dieren te ondergaan.

„Toch durft-ie," beweerde een vierde; en Quintus, die juist langs deze man werd gevoerd, hoorde dat. Hij glimlachte hovaardig . . .

Alexander was verslagen achtergebleven — had zich met moeite tot rustig-blijven-waar-hij-was gedwongen.

Dus tóch — dus tóch . . .

Hoe had hij gehoopt, dat Quintus zich niet zou blootstellen; zichzelf — en ook de broeders — niet in gevaar zou brengen . . . Maar alles was zo snel gegaan, dat Alexander zelfs de kans niet had gehad om de broeder te weerhouden.

En nu . . . wat nu?

Alexanders gedachten verwarden zich — het was hem onmogelijk, geregeld te denken: Quintus, die zich moedwillig in doodsgevaar had gestort, zou hij trouw blijven?

„Je naam?" vroeg de pro-consul bars, toen de nieuwe gevangene voor hem stond.

„Quintus, een Christen." Het antwoord klonk trots en vast. „Ik begeer als mijn broeders — en hij wees naar de arena waar Germanicus en de anderen stonden — de martelaarskroon."

Statius Quadratus haalde verachtelijk de schouders op. „Die zul je hebben, als je niet offert,” zei hij. Wat bezielde die man, die dwaas, die blijkbaar de dood onder de klauwen van leeuwen en luipaarden iets begerenswaardig achtte?

„Ik offer niet — ik offer nooit!” Luid riep Quintus het — maar luider klonk plotseling donker gebrul uit de beestenhokken onder het amphitheater. Quintus hoorde het — een zenuwachtige trek vloog over zijn gelaat. De pro-consul, die hem vanaf zijn zetel met koele belangstelling gadesloeg, zag dat. Het was, als werd zijn belangstelling door wat hij zag verlevendigd: de gevangene kende dus toch vrees! Ondanks zijn heldhaftig optreden!

En ineens kwam bij de pro-consul het felle begeren, deze man tot afval te bewegen! Te tonen, dat de moed der Christenen overmoed was; voor allen en iedereen duidelijk te laten zien, hoe dreiging met marteling en dood sterker was dan het geloof, dat die Christenen zeiden te bezitten. En als deze man tot afval kon worden gebracht, zouden dan ook niet die anderen, die tot nog toe hardnekkig hadden vol gehouden, zijn voorbeeld volgen?

„Dat zijn de leeuwen,” zei hij, en hij zag Quintus scherp aan. „De leeuwen, die je lichaam uit elkaar zullen rijten, wanneer je niet offert . . .”

„Ik offer niet,” herhaalde Quintus zijn woorden van zoëven. Maar de pro-consul hoorde scherp, dat hij het dappere woord „nooit” wegliet; dat zijn toon veel minder zelfverzekerd was dan eerst.

„Bedenk je goed,” zei hij. „Je bent nog jong, het leven kan je nog zoveel moois geven — de donkere dood is smartelijk en smadelijk. Daar staat het altaar: een paar wierookkorrels gebrand ter ere van de genius ¹⁾ des keizers en je leven blijft gespaard.”

Quintus wendde het hoofd naar waar altaar en priester waren — toch trachtte hij vol te houden. „Ik ben niet bevreesd,” zei hij, maar zijn bevende stem en zijn bleke gelaatskleur weerspraken zijn woorden.

„Breng hem bij de dierenhokken,” beval de stadhouder kort, zich richtend tot de onderofficier, die de soldaten commandeerde.

Ruw werd Quintus vastgegrepen — de trappen af gevoerd . . . Nu liep hij niet met hoog opgericht hoofd — de mannen die hem geleidden, moesten hem duwen en slepen . . . Gefluit en gejoel klonk om hem heen — hij scheen er niet op te letten. Het was, als hoorde hij alleen het woeste brullen van de dieren: een angst-aanjagende werkelijkheid . . .

Tot vlak voor de tralies werd hij gevoerd . . . Hij zag, hoe een lui-

¹⁾ Beschermgeest.

paard, de staart slaand, achter de dikke ijzeren staven heen en weer liep . . . Op het gezicht van de man, die zich vlak voor de kooi opstelde, stootte het dier een donker, diep geluid uit, dat Quintus door merg en been drong. In een dreigende grijns trok het de bovenlip omhoog, zodat de blikkerende tanden bloot kwamen.

De gevangene rilde, en trachtte een stap achteruit te doen.

„Je bent immers niet bang!” tartte hem een der soldaten. „Je zult straks nog wel dichterbij dat dier komen!” En meteen gaf hij de gevangene een duw, zodat deze bijna tegen de tralies aan viel. Tegelijk schoot de klauw van een der leeuwen tussen de spijlen naar voren — de wrede nagels scheurden het kleed van Quintus vanaf de schouder tot aan de pols: haalden een bloedige streep over zijn arm . . .

„Een voorproefje . . .” wilde de soldaat spotten, maar hij bleef midden in zijn woorden steken. Dodelijk beangst wankelde de gevangene achterover — herwon zwaaiend zijn evenwicht — wendde zich dan naar waar het altaar was.

„Ik zal . . .” stamelde hij.

„Offeren?” vroeg de onderofficier, terwijl hij reeds de priester wenkte. Die kwam met een paar haastige stappen toegelopen.

„Hij wil offeren,” zei de onderofficier op besliste toon, en meteen werd Quintus bij de arm naar het altaar geleid.

De toeschouwersmenigte in de arena zag het — vermoedde — begreep! Joelend juichen; spottend lachen; daverend handgeklap . . .

Ook Germanicus zag het — en een grote droefheid greep hem aan. . . Quintus offeren? Verloochenen? Zou Quintus verloren gaan . . .?

„Blijf trouw, broeder!” riep hij, maar zijn stem droeg in het overweldigende lawaai niet ver genoeg, om door Quintus te worden verstaan.

Bevend stond deze voor het altaar — bleek onderging hij, wat hij gedwongen werd te doen; een offerkrans werd hem op het hoofd gezet; wierook hem in de hand gegeven . . .

En uit die sidderende hand vielen de wierookkorrels op de gloeiende kolen — hun damp wolkte omhoog . . .

„Quintus, die zich Christen noemt, heeft wierook gebrand voor de genius des keizers!” verkondigde de priester met luider stem.

Op de toeschouwersbanken gejuich; overwinnend gejuich!

Daar stond de pro-consul op — stilte viel over de menigte.

En in die stilte klonk de stem van Stadius Quadratus:

„Quintus, die zich Christen noemde, heeft wierook gebrand voor de genius des keizers. Hij heeft de God der Christenen verloochend! Ik spreek hem vrij!”

De soldaten lieten de offeraar gaan — met onzekere schreden liep deze de arena door, naar waar een poort naar buiten leidde. Hij

waagde het niet op te zien — hij waagde geen blik naar waar Germanicus en Carpus en Apollonius stonden . . .

Om hem klonken toejuichingen; toejuichingen voor de proconsul, die hem tot afval had gebracht.

Om hem klomk hoon en spot: hoon en spot voor de man, die niet de moed gehad had om zijn overtuiging getrouw te blijven . . .

Quintus hoorde die toejuichingen; hoorde die hoon en die spot . . . En hij voelde ze als diepe schande . . . Een schande, die hem geen vreugde liet over het bewaarde leven . . .

Vanaf zijn zitplaats, omhoog op de bankenrijen, volgde Balbus met het oog de gebogen figuur, die nu door de poort uit het amphitheater verdween.

„Wat is zo'n kerel toch eigenlijk laf,” zei hij.

„Zou jij je door wilde dieren laten verscheuren?” vroeg Vulpes. „Ik vind, dat de vent tenslotte nog verstandig heeft gedaan. Verstandiger, dan toen hij zo luid schreeuwde een Christen te zijn.”

„Dat was moedig,” vond Balbus.

„Zo leek het,” mengde Speratus zich in het gesprek. „Maar als je de moed hebt om te zeggen, dat je een Christen bent, moet je ook de moed hebben om Christen te blijven.”

Balbus haalde de schouders op — hij zou voor de leeuwenkooi ook zijn moed hebben voelen verdwijnen! De waard uit „De Adelaar” had voor Quintus en het gesprek over Quintus geen aandacht meer: „Ik ben benieuwd, wat die anderen nu zullen doen,” zei hij.

Die anderen . . .!

Nog stonden Germanicus en zijn gezellen in het wijde strijdperk — hun gewaden licht afstekend tegen het dofgeel van het zand . . . Ze hadden alles aangezien — zwijgend en bleek.

„Volg het voorbeeld van Quintus,” klonk hun de stem van de stadhouder in de oren. „Strooi een paar wierookkorrels op het altaar en wees vrij.”

Een ogenblik zagen Carpus en Apollonius elkaar aan — weifelden ze?

Maar Germanicus deed een stap naar voren: „We offeren niet, o machtige pro-consul. Onze God zal ons sterken in onze strijd. Wij verlangen naar het eeuwige leven, dat Hij ons schenken zal. Heerlijker en schoner is dat, dan het leven hier op aarde, dat gij ons belooft als we Hem verloochenen.”

Het gebrul der hongerige roofdieren klonk opnieuw — klonk sterker . . .

„Hooft hoe mijn leeuwen verlangen naar hun prooi!” riep de stadhouder. Germanicus antwoordde niet, doch met een paar snelle schreden stond hij vlak voor de tralies. Onbevreesd stak hij de rech-

Onbevreesd stak hij de rechterarm daar tussen door.

terarm daar tussen door — greep een der leeuwen bij de manen en rukte daar aan . . . Een woedend gebrul deed de grond waarop de Christenen stonden trillen.

„Wij vrezen uw dreigingen niet!” riep Germanicus en tegelijk zag hij naar zijn broeders. „Blijft standvastig en volhardt in het geloof, broeders,” riep hij hun toe. „Kort is de strijd, maar eeuwig is het loon der genade!”

Zijn onvervaardheid sterkte de anderen — ook zij schudden weigerend het hoofd naar waar de pro-consul zat.

Die blikte vergramd neer — zijn kaken klemden zich op elkaar, dat de spieren spanden . . . Een ogenblik lag er stilte over de mensenmenigte — toen barstte de kreet los: „Laat de dieren los! Weg met de Christenen!

Laat de dieren los!”

De stadhouder gaf met de hand een teken — de ijzeren schuifhekken werden omhoog getrokken en met een machtige sprong schoot een der luipaarden de arena in . . . Een ogenblik bleef het dier staan, knipperend tegen het felle licht der zon. Een ogenblik — toen vloog het met open muil Germanicus naar de keel . . . Meer roofdieren stortten zich naar buiten — het werd een warrelende klomp van dieren en mensenlichamen . . .

De toeschouwers raasden van opgewondenheid — van hun zitplaatsen waren ze overeind gerezen, schreeuwend en brullend . . . Een demonisch geweld . . .

Toen dit verzwakte hadden de martelaren uit-geleden: door korte strijd gingen ze in tot eeuwige heerlijkheid . . .

De onverschrokkenheid, de geloofsmoed en de liefdetrouw der martelaren deden de woede, de haat van de menigte opvlammen.

Te kort naar haar begeren was het bloedig schouwspel geweest — het bloedig schouwspel, waarin tóch het geloof der Christenen de overwinning had behaald. Waarin de goden hadden verloren . . .

De dood, het bloed der martelaren maakte haar begerig naar de dood van méér dier gehate Christenen; naar het bloed van de bisschop, van de leider van die verachte secte . . . Een roep klonk: „Weg met die ongodisten! Polycarpus! Polycarpus moet worden gezocht!”

Die roep werd overgenomen — die roep zwol aan tot een bloedorstig koor: „Polycarpus! Zoek Polycarpus! De bisschop moet worden gevangen genomen!”

Toen gaf de pro-consul bevel, dat aan die eis zou worden gevolg gegeven . . .

Tegen de middag was Rusticus in Smyrna gekomen, de dag van de spelen.

Met een bepaalde bedoeling had hij de tocht naar de stad aanvaard: deze dag was immers voor de gemeente van hoog gewicht. En niet alleen hij-zelf, niet hij in de eerste plaats wilde weten, hoe op deze dag de strijd der bloedgetuigen zou gestreden worden. Marcellus en Polycarpus — met de andere broeders en zusters op het landgoed — hunkerden naar tijding . . . Toen was hij gegaan — een eenvoudig wijngaardenier, die zijn wijn als gewoonlijk bracht naar de taveerne . . .

Wie zou op hem letten, nu iedereen vervuld was van de feesten? Nu iedereen sprak over de wagenrennen en de gladiatorenengevechten? Over de Christenen uit Smyrna, die voor de dieren zouden worden geworpen? Dan lette immers niemand op een man van buiten — een landman, die door slechts weinigen in Smyrna werd gekend . . . Van wie slechts enkelen wisten, dat ook hij een Christen was . . . Vulpes wist het, en Balbus — maar die zouden hem niet verraden. Speratus mocht hem kennen, en die legionair, die Hiërax, mocht zich wellicht zijn gelaat herinneren — doch het was immers lang niet zeker, dat hij een van hen ontmoeten zou? In de circus waren ze immers . . .

De straten van Smyrna lagen leeg en bijkans verlaten, toen Rusticus met zijn muilieren er door reed, op weg naar de taveerne van Vulpes. Slechts een enkele voorbijganger ontmoette hij — en die voorbijganger vond het heel begrijpelijk, dat er op een dag als deze wijn binnen de stad werd gebracht. Die wijn zou straks in de taveerne worden uitgeschonken — de taveerne die vól wezen zou van de feestgangers. Waar die feestgangers over wat ze die dag hadden gezien zouden napraten — napraten, terwijl ze hun droge kelen verkwikten met de koele drank.

Toen Rusticus de taveerne bereikte, was Vulpes zojuist thuis gekomen. Deze keek verbaasd op, toen hij de wijngaardenier zag.

„Jij hier, Rusticus?” begroette hij hem. „Jij vandáág hier?”

„Ja,” antwoordde de wijngaardenier. „Ik kom je zakken wijn brengen.”

„Die zal ik kunnen gebruiken,” meende de waard. „Help me even ze binnen dragen.”

Maar toen de zakken binnen waren, veranderde hij van toon: „Je waagt veel, man,” zei hij. „Als een vent als Speratus je hier ziet . . .” En zonder verder een woord leidde hij hem de gelagkamer door naar

achter in het huis. „Ik begrijp, wat je hier heen drijft. Je wilt natuurlijk weten, hoe het jullie broeders vergaan is.”

„Juist,” knikte de ander.

„Ik zal het je vertellen — en volg dan mijn raad; verlaat mijn huis, verlaat de stad zo snel mogelijk. Als één van mijn gasten je herkennen zou . . .”

„Als ik weet, wat ik weten wil, dan ga ik,” zei Rusticus. „Vertel.”

Dat deed de waard. Van de wagenrennen en de zwaardvechten sprak hij niet: hij begreep, dat zijn bezoeker daarvoor niet de minste belangstelling had. Maar van Quintus vertelde hij — van diens aanvankelijke fiere houding, van diens vrees en verlooehening daarna . . . Van Germanicus vertelde hij, en van Carpus en Apollonius . . .

„Ik ben niet van jullie geloof,” zei hij, „en begrijpen doe ik zulke mannen niet, maar ik heb eerbied voor hun moed — meer dan voor de overmoed van die ander.” Hij wilde blijkbaar Rusticus niet kwetsen, door in scherpe woorden zijn verachting voor Quintus uit te spreken.

„Quintus heeft eigen eer gezocht en op eigen kracht gesteund,” zei Rusticus. „Daarom heeft hij in deze strijd de overwinning niet kunnen behalen. Maar de anderen getuigden van de kracht van onze Heiland en werden door Diens kracht gesterkt. Ze zochten niet hun eigen eer — ze kwamen op voor de eer van hun hemelse Koning.”

De waard haalde de schouders op: hij begreep die woorden niet. „En,” ging hij door met zijn verhaal, „het volk schreeuwde om de gevangenneming en de dood van Polycarpus. De pro-consul zal hem laten zoeken . . .” Hij zag Rusticus aan — sprak toch niet uit, wat hij dacht: dat de wijngaardenier wel weten zou, waar de bisschop toevlucht had gevonden.

„Ik dank je voor wat je me verteld hebt,” zei die. „Het is beter, dat ik nu ga.”

Hij stond op om heen te gaan — de waard bracht hem tot bij de deur — keek links en rechts de straat in . . .

„Niemand te zien,” zei hij. En terwijl de wijngaardenier zijn muilieren los maakte, voegde Vulpes er bij: „Je doet beter met voorlopig niet te komen. Dat is veiliger voor je. Als ik wijn nodig heb, laat ik ze wel halen.”

„Dank je,” nam de ander dit aanbod aan. Hij waardeerde de zorg, die de heiden voor hem toonde . . .

Van de „Adelaar” zocht Rusticus zijn weg naar waar Attalus woonde. Hij had een schrijven van de bisschop bij zich, dat hij de lector moest ter hand stellen; hij wilde van Attalus horen, wat deze hem over de gemeente en de gemeenteleden zou kunnen mededelen.

Zijn mededelingen waren niet opwekkend. De dood der broeders had diepe indruk gemaakt — de dreiging van de pro-consul en het bevel om Polycarpus te zoeken en te vangen, had verslagenheid gebracht. De gemeente scheen te zullen worden verstrooid: wie een veilig heenkomen wist zocht dat . . .

„Maar de meesten zullen trouw blijven,” zei Attalus. „Het gebed der gemeente vermenigvuldigt en wordt vuriger . . . En God zal ons bijstaan.”

„Toch wachten ons nog zwaárder dagen,” meende Rusticus ernstig. Hij zweeg — zag nadenkend voor zich uit. Toen hervatte hij: „Polycarpus heeft een droomgezicht gehad. Hij zag, dat zijn hoofd-peluw in vlammen stond en hij heeft ons gezegd: ik moet levend worden verbrand.”

De lector gaf op dit laatste geen rechtstreeks antwoord. Hij nam de brief van de bisschop, die Rusticus hem had gebracht, van de tafel en rolde ze voor de tweede maal open. Zijn ogen gleden over de woorden — maar hij las niet . . .

„Het schijnt, dat de plaats waarheen onze bisschop is gegaan, bekend is,” zei hij. „Een van de broeders vertelde me, dat over het landgoed van Marcellus gesproken wordt . . .”

„Heeft iemand gepraat?” vorste Rusticus.

De ander haalde de schouders op: „Wie achterhaalt de man, die een geheim het eerst prijs geeft?”

„Als de pro-consul zoeken laat . . .” vervolgde Attalus.

„Dan gaan zijn dienaren eerst naar dat landgoed,” voltooide de wijngaardenier de zin. Tegelijk stond hij op: „Ik ga onmiddellijk weg. Mogelijk komt mijn waarschuwing niet te laat.”

Ze kwam niet te laat . . .

De rust van de late namiddag lag over de landen en de tuinen, die bij het buitenverblijf van Marcellus behoorden; lag over het huis, dat in de schijn van de dalende zon als verdroomd scheen te staan, toen de wijngaardenier de villa bereikte.

De tijding, die hij bracht, wekte ontsteltenis . . . Was het gevaar voor de geliefde bisschop zo dreigend nabij?

Marcellus ging naar de kamer waar Polycarpus toefde. Waar Polycarpus — uren vaak — las in de rollen der heilige geschriften: bad voor het welzijn der gemeente. Der bedreigde, geteisterde gemeente.

De grijsaard zag op, toen zijn gastheer binnentrad. Hij bemerkte diens gehaastheid.

„Wat is er, broeder?” vroeg hij. „Is Rusticus terug uit Smyrna?”

„Hij kwam zo juist hier, vader,” antwoordde de gevraagde. „De gevangenen hebben de kroon der heerlijkheid verworven.”

Van Quintus sprak hij niet; van het sterven der martelaren vertelde hij niet. Dat kon later wellicht; nú moest de bisschop onmiddellijk elders veiligheid zoeken.

„De menigte heeft uw gevangenneming geëist, vader,” zei de patriciër. „En de pro-consul zal u zoeken.”

„Hij weet niet . . .” begon Polycarpus.

Doch de ander viel hem in de rede.

„Mogelijk weet hij wél. Attalus heeft gezegd, dat uw verblijf hier aan sommigen buiten de gemeente bekend schijnt te wezen.”

„Mijn droom,” mompelde de grijsaard. Marcellus scheen dat woord niet te horen.

„Ik heb bevel gegeven, een ezel te zadelen,” zei hij. „Rusticus en een vertrouwde slaaf zullen u begeleiden naar het landgoed van onze broeder Damasus.”

„Ik weet niet . . .”, begon Polycarpus — toen zweeg hij. Marcellus zag hem vragend aan: wat kon de bisschop bedoelen? Niet lang bleef hij in het onzekere: Polycarpus maakte bezwaar, opnieuw de vervolgers te ontwijken . . . Wanneer hij geroepen werd openlijk te getuigen van zijn geloof, openlijk uit te komen voor de naam van zijn Zaligmaker en Koning — mocht hij dan steeds eigen veiligheid stellen boven het opvolgen van die roeping? Zouden de heidenen niet honen, dat hij — de bisschop, de voorganger der gemeente — geen vást geloof had in het heil, waarvan hij anderen had gesproken? En zouden er niet broeders en zusters wankelmoedig worden, wanneer hij zo'n grote vrees toonde voor de dood, dat hij wéér ontweek? In de laatste samenkomst had immers reeds iemand gezegd: Wie vlucht is een lafaard?

Toen vertelde Marcellus wat hij tot dan toe had verzwegen: van de rasse, overmoedige daad van Quintus: van diens verloochening . . . Quintus' woord zou geen kracht meer hebben onder de Christenen . . .

En — het martelaarschap zoeken was niet prijzenswaard; was het dan te prijzen, wanneer een man de veiligheid niet aanvaardde die voor hem te verkrijgen was?

De liefde en de hoogachting, die hij voor de bisschop koesterde, deden Marcellus met warme aandrang spreken: Polycarpus moest gaan, nú, dadelijk — nu het nog mogelijk was te ontkomen . . .

Toen zwichtte de grijsaard. Begeleid door Rusticus en Celestus, verliet hij de villa van Marcellus, ging hij naar het landgoed van Damasus, waar niemand hem zoeken zou . . .

De avondschatuwen waren reeds lang geworden, en het scheen dat déze dag de vijanden niet meer komen zouden.

Marcellus liep in de tuin. Onder een cypres, waar hij uitzicht had

over een groot deel van de weg die naar Smyrna voerde, bleef hij staan: die weg lag verlaten . . .

Reeds wilde de patriciër zich omwenden en naar het huis terugkeren, toen vanuit het dal geluiden hoorbaar werden. Hij luisterde gespannen — trachtte te onderscheiden, wat die betekenissen mochten . . . Zou toch . . . ?

Hij werd een tint bleker: regelmatige voetstappen waren het die hij hoorde. Van velen . . . Soldaten ?

Maar hij herstelde zich: de bisschop was immers in veiligheid ? Tegelijk bedacht hij: wél had het volk, naar Rusticus' verhaal, om Polycarpus' gevangenneming geschreeuwd; maar was het niet even goed mogelijk, dat ándere Christenen zouden worden gezocht en gegrepen ? Dat hij . . . En Sabina . . .

Een gebed was in zijn hart toen hij — uiterlijk rustig — langs de tuinpaden terugging naar zijn woning.

Daar wachtte hij.

Niet lang behoefde hij te wachten: dra kwam een groep soldaten, onder bevel van een tesserarius, naar de villa gemarcheerd. Hun aanvoerder riep de slaaf, die de poortwachter was en beval hem zijn meester te waarschuwen. Bevend voldeed de slaaf aan de opdracht: de komst der gewapenden voorspelde niet veel goeds ! De pro-consul had immers reeds Christenen laten gevangen nemen — laten doden . . . En zijn meester en meesteres waren Christenen; verschillende anderen op het landgoed behoorden eveneens tot de Christengemeente . . . Hij niet — maar Marcellus was altijd een goed heer voor hem geweest . . . Als dié zou worden weggevoerd . . . En vrouw Sabina . . .

Zijn meester kwam hem reeds tegemoet. „Er wordt naar mij gevraagd ?” vroeg hij.

„Ja, heer,” antwoordde de poortwachter. Rustig en beheerst schreed de patriciër naar buiten, naar waar de tesserarius en zijn mannen hem wachtten. Reeds waren verscheidene slaven komen toelopen — op een afstand keken ze vol belangstelling toe.

„Gelukkig, dat Polycarpus weg is,” fluisterde één van hen de naast hem staande makker in het oor.

Die haalde de schouder op, maar gaf geen antwoord. Hij was één van de slaven, waarover de rentmeester bij Marcellus had geklaagd: het was de slaaf, die toen iets had gemompeld over „verachters van de oude goden . . .”

De tesserarius trad op Marcellus toe, zodra deze buiten verscheen. Vroeg hem, of de bisschop der Christenen zich in zijn huis bevond.

De patriciër ontkende — doch die ontkenning overtuigde de krijgsman niet. De pro-consul had immers mededeling ontvangen, dat

Polycarpus zich op dit landgoed had teruggetrokken. Dat zei de tesserarius ook.

„Hij is hier niet,” herhaalde Marcellus vast. Een ogenblik scheen de aanvoerder der soldaten te aarzelen: hij stond tegenover een patriciër, een man van aanzien . . . Doch: hoe kon hij terugkeren zonder zijn gevangene, en aan wie hem gezonden had zeggen, dat hij de bisschop niet had kunnen gevangen nemen, omdat Marcellus diens aanwezigheid op het landgoed had ontkend?

De patriciër zag de aarzeling — begreep die.

„Laten uw manschappen huis en tuinen onderzoeken,” bood hij aan.

Dat geschiedde — langdurig en nauwkeurig. Maar de gezochte werd niet gevonden.

Het maakte de tesserarius kregel: het stond voor hem vast, dat Polycarpus naar hier was ontweken. Hij moest zijn man vinden.

Toch durfde hij tegen de patriciër-zelf niet fors op te treden. Maar er waren anderen . . . Hij zag, hoe een paar slaven met elkaar fluisterden, en met enkele snelle passen stond hij bij hen.

„Waar heb je het over?” vorste hij bars.

Beiden aarzelden — één van hen wierp een schuwe blik naar waar Marcellus stond, als was diens nabijheid voor hem een belemmering om te spreken. Het was de slaaf, die de schouders had opgehaald.

„Weet jij, waar de oude Christen is?” keerde de krijgsman zich tot hem.

„Nee, heer.”

„Je liegt.”

„Nee, heer — ik weet niet, waar de bisschop heen gegaan is.”

„Hij was hier dus wel,” stelde de tesserarius vast. Geen antwoord kwam: de een durfde, de ander wilde dat woord niet bevestigen.

„Jij weet, waar hij naar toe is gevluht,” en de aanvoerder der soldaten greep de andere slaaf bij de arm. Die ontkende niet, doch zweeg. Dat zwijgen nam zijn ondervrager voor een bevestiging. „Zeg op,” beval hij, „waar is de man heen?”

Marcellus kwam een stap naderbij: „Ik verzoek u, mijn slaaf met rust te laten,” zei hij.

Doch zijn woord miste uitwerking: de onderofficier was vastbesloten, te doen wat hem mogelijk was om te ontdekken, waarheen de gezochte was ontweken.

„Ik zal mijn plicht doen,” zei hij hooghartig, en zonder verder op de patriciër te letten begon hij opnieuw de slaaf te ondervragen. Die bleef zwijgen: om Marcellus; om Polycarpus, zijn bisschop.

Toen wenkte de tesserarius twee van zijn manschappen — gaf hun een kort bevel . . . De zwijgende slaaf werd ruw beetgepakt — werd bedreigd . . . Nog bleef hij zwijgen.

Toen voerden de soldaten hem een eindweegs de tuin in — hun makers hielden de bewoners van het huis op een afstand.

Uit de tuin klonken dra kreten — kreten van pijn. Marcellus begreep: door foltering wilde men de ongelukkige tot spreken dwingen. De kreten verstomden — maar de soldaten kwamen met hun gevangene nog niet terug. Wat gebeurde er nu, daarginds?

In spanning wachtten de mannen, de vrouwen die voor het huis bijeen stonden. Niet lang behoefden ze te wachten: de tesserarius kwam terug.

„Hij heeft gesproken,” zei hij met een grimmige lach. „De bisschop is kort geleden vertrokken naar de villa van Damasus. Waar ligt die?”

„Dat zal mijn gefolterde slaaf ook wel gezegd hebben,” antwoordde Marcellus hoog.

„Hij heeft het ons uitgeduid, ja,” lachte de ander. „Maar ik moet iemand hebben, die mij en mijn manschappen daar heen voert.”

„Zo iemand geef ik u niet,” antwoordde Marcellus. Hij was vastbesloten alles te doen wat in zijn vermogen was, om Polycarpus voor gevangenneming te behoeden. Doch op hetzelfde ogenblik zag hij met schrik, hoe een van zijn slaven een stap naar voren deed. Eén stap — toen bleef de man staan, als bedacht hij zich. Als verloor hij de moed.

Doch de onderofficier had de beweging van de slaaf gezien — hij ging op hem toe.

Met een schuwe blik op zijn meester wilde de slaaf weigeren — doch de onderofficier dreigde: „Je hebt je makker gehoord daarnet?” Toen overwon de vrees voor de pijniging het ontzag voor de meester. „Ik zal,” mompelde de slaaf.

Zonder verwijl maakten de soldaten zich gereed om onder geleide van hun gedwongen gids op pad te gaan naar waar zij de bisschop hoopten te vangen. „Als we hem niet vinden . . .” dreigde de tesserarius naar de patriciër. Toen stelde hij zich aan het hoofd van zijn troep en trok weg. De slaaf beval hij, naast hem te lopen.

Zodra ze buiten hoorwijdte van zijn meester waren, wendde die zich tot de onderofficier: „Ik ben geen Christen,” zei hij. „En ik wil u zeker brengen, waar u wezen moet. Maar . . . wat zal mijn meester doen, als ik terugkeer?”

De ander haalde de schouders op: het lot van een slaaf bekommerde hem weinig. Toch begreep hij, de man te moeten geruststellen: „De pro-consul zal horen van de hulp, die je ons bewijst en hij zal je tegen je meester beschermen.”

„Ik vertrouw op uw woord, heer,” zei de slaaf dankbaar.

Toen vervolgden ze hun weg . . .

Polycarpus had zich ter ruste begeven. In zijn slaapkamer op de

bovenste verdieping van het grote landhuis lag hij reeds te bed, toen plotseling zijn gastheer binnenkwam.

„Vervolgers uit Smyrna zijn vlak bij, vader,” zei hij gejaagd. „Wanneer u snel het huis aan de achterzijde verlaat . . .”

Het was een kans om te ontsnappen . . . Als de soldaten bij de poort een ogenblik werden opgehouden . . . De duisternis van de nacht was een bescherming . . .

De bisschop richtte zich op zijn legerstede overeind: hij luisterde. Ja, zwak klonken marcherende stappen; klonk wapengekletter . . .

„Haast u, vader,” drong Damasus aan. „Ik hoor hen reeds in de hof . . .”

Toen schudde Polycarpus het hoofd. „De wil des Heren geschiede,” zei hij. Hij stond op en kleedde zich. Ging toen naar de deur.

„Hier heen,” wees Damasus en wilde hem aan de achterzijde het huis uit voeren. Doch zonder antwoord te geven ging Polycarpus naar waar hij de naderende soldaten hoorde.

In de benedenvertrekken brandden enkele lampen, haastig aangestoken op bevel van de vrouwe des huizes.

Polycarpus betrad het atrium.

„Wanneer de vervolgers komen, laat ze dan binnen,” beval hij rustig. „Nee,” en hij schudde het hoofd, begrijpende waarop Damasus en diens vrouw bij hem wilden aandringen — „nee, ik zal niet pogen te ontvluchten. Dat heb ik twee maal gedaan — en nu zijn de vervolgers hier. De wil des Heren geschiede.”

Damasus hoorde de herhaling van de woorden, die de bisschop reeds in zijn slaapvertrek had gesproken — nu begreep hij. En hij eerbiedigde het besluit van de grijsaard.

Kloppen op de voorpoort! Dof klonk het door de nacht. In het atrium hoorde men, hoe die poort geopend werd — hoorde men stemmen in vraag en antwoord . . .

Even later kwam een slaaf binnen, bleek, ontgaan: „Soldaten, heer. Ze vragen naar de bisschop.”

Eer nog Damasus zijn slaaf had kunnen antwoorden beval Polycarpus: „Breng hun aanvoerder hier.”

Even later trad de tesserarius binnen. „Ik ben gezonden, om Polycarpus, de leider der Christenen in Smyrna, te zoeken en gevangen te nemen,” zei hij.

„Dat ben ik.” Verwonderd keek de tesserarius naar de eerwaarde grijsaard, die zichzelf aan hem bekend maakte. „En ik zal met u gaan — maar ik zou gaarne een uur toeven in gebed.”

De onderofficier boog toestemmend het hoofd — onder de indruk van de voorname rust, waarmede Polycarpus sprak.

„In die tijd zal mijn gastheer voor u en uw mannen spijzen en

dranken laten brengen," vervolgde de bisschop. „De tocht van Smyrna hierheen is zeker lang en vermoeiend geweest."

„Wij zullen buiten wachten," zei de tesserarius. „Als de wijn . . ." wendde hij zich tot Damasus.

„Die zal ik buiten laten brengen," verzekerde deze.

De onderofficier verliet het vertrek: hij zou zijn manschappen daar buiten inscherpen, goede waakzaamheid te betrachten voor het geval de gevangene mocht willen ontsnappen . . .! Maar náást deze overweging van argwanende voor gevoelens kende hij een gevoel van ontzag en eerbied: de hoge rust van de grijze Christen, die in het ogenblik waarop hij werd gevangen genomen en waarop een wrede dood hem nabij kwam, voor zichzelf niet meer dan een gebedsuur vroeg; die in dat ogenblik dacht aan de verkwikking van zijn vermoeide vijanden.

Hoe kon de heiden weten, dat de bisschop kracht zou zoeken en op het gebed kracht zou ontvangen, om de weg van het lijden standvastig te gaan in het geloof aan de komende heerlijkheid?

Polycarpus had zich naar zijn slaapvertrek begeven: hij wilde bidden in eenzaamheid.

Hij bad.

In de hof, onder zijn venster, waren de soldaten. En de slaven, die hun op bevel van Damasus spijs en drank brachten. Hun stemmen klonken in de stille nacht; geluid was er van bekers en schalen . . .

„Waarom zo'n haast, om zulk een eerwaardig man voor de dieren te werpen?" zei een der soldaten, en zijn makker antwoordde: „Déze Christen gedraagt zich niet als een misdadiger of een booswicht."

„De pro-consul heeft bevolen!" zei de tesserarius fors. Hij wilde het gevoel van ontzag en eerbied, dat hem had bevangen, tot zwijgen brengen en voegde er bij: „Staatsgevaárlijk zijn die ongodisten — dat zegt iedereen."

De soldaat haalde de schouders op en zweeg: het was wijs, je meerdere niet tegen te spreken! Hij hoorde in de stem van die meerdere de eigenaardige klank, die vermoeden doet dat iemand van de waarheid van zijn eigen woorden niet meer ten volle overtuigd is . . .

Toen de slaven de soldaten hadden bediend, toen de soldaten de hun gebrachte verversingen hadden gebruikt verminderden de gesprekken, verminderde het geluid van lopen en dienen . . . Een ander geluid werd hoorbaar: een smekende stem.

„Hoor!" zei één der soldaten plotseling. De stem werd verstaanbaar, nu in de hof de mannen verstilden: ze luisterden naar de woorden van de bidder. Ze hoorden, hoe hij bad voor zovelen: voor de

„Ik ben gereed,” zei hij.

gemeente, voor de presbyters, de lector, de catechumenen . . . Voor de gehele kerk in het wereldwijde Romeinse rijk.

„En zo'n man moeten we gevangen nemen!” mompelde de soldaat, die al eerder van zijn waardschatting voor de bisschop had doen blijken.

Ditmaal sprak de tesserarius geen woord . . .

Het toegestane uur was reeds lang verlopen — het toegestane uur had zich verdubbeld.

Toen kwam Polycarpus naar beneden — begaf zich in de tuin tot wie hem zouden wegvoeren naar Smyrna.

„Ik ben gereed,” zei hij.

Het afscheid van wie achterbleven was rustig en vol zekerheid.

De onderofficier stond toe, dat zijn gevangene van de ezel gebruik zou maken, die Damasus ter beschikking stelde en aan het hoofd van zijn manschappen, de bisschop in hun midden, verliet hij het landgoed.

De dag begon aan te breken . . .

6 Tot de martelkroon verwaardigd

De tocht naar Smyrna was bijna volbracht: de laatste heuvelrij lag achter de soldaten en hun gevangene, en in de verte was de stad zichtbaar.

Op de weg was het op dit vroege uur drukker dan gewoonlijk: nog waren de spelen in Smyrna niet ten einde — deze dag zouden opnieuw wagenrennen plaats vinden — en velen uit de omtrek wilden dat schouwspel bijwonen. Als ze de gewapenden, met in hun midden de grijsaard op zijn rijdier, zagen voorbij trekken, keken ze met nieuwsgierige blikken naar hen. Zou dat . . . ? Ja zeker, dat was wel de bisschop der Christenen, wiens gevangenneming in de circus was geëist . . .

Dat betekende dus, dat vandaag weer een rechtsgeding tegen een van die verachters der goden zou plaats vinden; dat vandaag weer één van die verachte secte zou worden veroordeeld . . . En ze verhaastten hun schreden stadwaarts . . .

In de verte kwam een wagen aanrijden: de wagen van één van Smyrna's aanzienlijken. Fiere paarden liepen er voor, en het geratel van de wagenwielen klonk door de rustige morgen . . . Werd sterker.

De wagen naderde de marcherende groep — de onderofficier zag, dat de praetor en nog iemand er op zaten. Vlakbij gekomen gaf de

rechter de wagenmenner bevel tot stilhouden — toen wenkte hij de tesserarius.

„Heb je de gevangene?”

„Ik heb Polycarpus, de bisschop, gevonden, heer,” antwoordde deze.

„Ik zie het,” zei Herodes. „Laat hem bij mij op de wagen klimmen.”

De tesserarius boog en bracht het bevel over: Polycarpus werd van de ezel geholpen en kreeg een plaats naast de praetor. Tussen de praetor en diens schoonvader . . .

Hij kende beiden, Herodes zowel als Nicetas. Meer dan eens had hij met hen gesproken en zelfs was Herodes in de samenkomst der Christenen geweest . . . Herodes, die het rechtsgeding tegen Germanicus en de anderen had gevoerd, die Germanicus en de anderen tot de dieren had veroordeeld . . . Herodes, die ondanks schijnbare vriendschap en saamhorigheid nu een vervolger der Christenen zich toonde . . .

Terwijl de wagen stadwaarts reed begon de praetor in ogenschijnlijke vriendelijkheid het gesprek. Hij zei te betreuren, een zo eerwaarde man als Polycarpus als gevangene aan te treffen. Beweerde, dat het hem leed deed te moeten zien, hoe deze voor de rechterstoel van de pro-consul zou moeten verschijnen. „Maar u kunt uw vrijheid herkrijgen,” zei hij. „Een paar wierookkorrels gebrand voor het beeld des keizers . . .”

Toen mengde Nicetas zich in het gesprek: „Is het nu zó erg, wat van u wordt gevraagd? Is het nu zó moeilijk te zeggen, dat de keizer heer is en hem de verering van een wierookoffer te brengen?”

De bisschop gaf geen antwoord — hoezeer de beide anderen bij hem aandrongen. Zijn zwijgen deed die aandrang heviger worden — deed de toon van die aandrang veranderen. De vriendelijkheid, waarmede ze aanvankelijk hadden gesproken, werd onvriendelijkheid; de overreding, waarmede ze hem tot de belofte van offeren hadden willen brengen, werd dreiging . . .

„Ik zal niet doen, wat u van mij vraagt,” weerde Polycarpus hun aandrang af.

Toen vlamde de lang bedwongen toorn bij de praetor op. Fors beval hij de wagenmenner de paarden in te houden: hij wilde een zo hardnekkig verachter der goden niet langer naast zich op zijn wagen dulden . . .

„Ga weg!” beval hij ruw en nog voor de wagen geheel stil stond duwde hij de grijsaard, die reeds half was opgezezen, eraf . . . Deze trachtte zich nog vast te grijpen, maar op hetzelfde ogenblik legde de voerman de zweep over de paarden en met een sprong schoten deze voorwaarts! De ruk aan het voertuig en de stoot van de praetor

deden de bisschop wankelen en vallen: hij wondde het scheenbeen aan een van de wagenwielen, dat hem bijna over het lichaam ging . . .

„Laat hem niet meer rijden!“ schreeuwde Herodes achterom hem naar de tesserarius — — toen zette hij zich recht op zijn plaats en nam niet de moeite meer, één blik terug te werpen. In volle vaart reed hij naar de stad . . .

De onderofficier gaf een kort bevel — zijn mannen namen de gevangene opnieuw in hun midden en de tocht naar Smyrna werd voortgezet. Nu óók Polycarpus te voet . . . Het lopen viel de gewonde grijsaard moeilijk, doch hij klaagde niet. Hij spande zich in om met de soldaten gelijke tred te houden — en die soldaten hielden om zijnentwille hun pas een weinig in . . . Hun aanvoerder deed als bemerkte hij dat niet . . .

Toen de praetor de stad binnen reed was het in de straten druk: het uur, waarop de wagenrennen zouden aanvangen, naderde en de menigte stroomde reeds naar de renbaan . . .

„Polycarpus, de bisschop der Christenen, is gevangen!“ schreeuwde Herodes in zijn toornige opgewondenheid naar een troep mannen, die hij voorbij reed. Hij zag er enkele van zijn kennissen onder, en wilde hun het opwindende nieuws niet onthouden. Het opwindende nieuws, dat zich nu snel verspreidde . . .

Hij gaf zijn voerman bevel regelrecht naar de circus te gaan, waar hij de pro-consul wist. Ook aan die wilde hij de tijdning brengen . . .

Het amphitheater was reeds grotendeels gevuld met een op het komende schouwspel beluste menigte. Stemmengeroes hing boven de oplopende bankenrijen en toen het gerucht van Polycarpus' gevangenneming en van zijn komen zich al verder verspreidde, steeg de spanning en nam het rumoer toe . . . Bij de ingang werd dat rumoer tot een oorverdovend lawaai: geschreeuw en kreten vol haat!

Daar marcheerde aan het hoofd van de troep de tesserarius de arena binnen — rechtstreeks tot voor de zetel van de pro-consul.

Hij trachtte zich verstaanbaar te maken om de hoge heer te melden, wie hij bracht. Maar zijn stem verklonk in het tumult der naar bloed begerige menigte.

Maar Statius Quadratus zag . . . Begreep . . . Had niet Herodes hem gemeld, welke gevangene vóór hem zou worden gebracht?

De pro-consul maakte een gebaar met de hand, dat stilte gebod. Toen legde zich het rumoer: een rechtsgeding kon immers niet worden gevoerd, wanneer de woorden van de rechter en van de beschuldigde niet zouden kunnen worden verstaan . . .

Rechtop stond Polycarpus voor de machthebber: onbevreesd. Hij wist in Wie hij geloofde . . .

„Zijt gij Polycarpus?“ begon de pro-consul de ondervraging.

„Ik ben Polycarpus, een Christen.”

„Ook de Christenen moeten de keizer erkennen,” zei Statius Quadratus. „Offer voor het beeld des keizers.”

„Wij erkennen de keizer, maar wij offeren hem niet. Slechts aan God brengen wij goddelijke eer.”

Het was het antwoord, dat ook Germanicus gegeven had — het antwoord dat de pro-consul niet wilde aanvaarden. Doch hij gevoelde mededogen met de hoogbejaarde, die daar als gevangene voor hem stond; die bij volhardende weigering een wrede dood zou sterven . . .

„Bedenk, dat gij een oud man zijt. Vereer de genius des keizers!”

Op de bankenrijen begon het rumoer zich weer te verheffen. De pro-consul gebood opnieuw stilte. Toen drong hij aan: „Laat uw waandenkbeelden varen! Zeg: Weg met de godloochnaars!”

Polycarpus liet zijn blik over de menigte glijden, die in felle spanning wachtte op zijn dood. Hij strekte de hand naar haar uit en toen klonken zijn woorden: „Ja, weg met de godloochnaars!”

Als was daarmee aan zijn verlangen voldaan, ging de pro-consul voort: „Brand nu wierook voor de keizer en ik laat u vrij. Laster Christus.”

Hoog richtte zich de gestalte van de grijsaard; met vaste blik zag hij de stadhouder aan: „Zes en tachtig jaar dien ik Hem en Hij heeft me nooit iets kwaads gedaan. Hoe zou ik mijn Koning, Die mij zalig maakt, kunnen lasteren?”

Nog bleef de pro-consul aandringen; nog bleef hij pogen, de gevangene tot het wierook-offeren te bewegen. Deze bleef standvastig — bleef weigeren. Vanuit de menigte werd geroepen, geschreeuwd! De Christen moest offeren of worden gedood!

Het was — dat zag Quadratus duidelijk — onmogelijk het volk in bedwang te houden, hij kan dat niet. Maar als de gevangene . . .

„Spreek tot het volk, overtuig het!”

Polycarpus schudde het hoofd: „Ik wil me tegenover ú verantwoorden, want wij Christenen eren de overheid. Tegenover een schreeuwende menigte verantwoord ik me niet.”

„Offer dan,” herhaalde Quadratus zijn eis, al wist hij dat aan die eis niet zou worden voldaan.

„Nee.”

„Ik heb wilde dieren voor welke ik u zal laten werpen, wanneer gij hardnekkig blijft,” dreigde de pro-consul. Hij begon zijn geduld te verliezen: hij voelde zich meegesleept door de opwindende van de jodelende menigte rondom . . . Wilde die halsstarrige Christen dan niet begrijpen, dat zijn onbuigzame houding dat volk tot het uiterste bracht? Dat die houding het hém, de stadhouder, onmogelijk maakte, ook maar de minste toefelijikheid te bewijzen?

„Laat die dieren komen,” antwoordde Polycarpus op zijn dreiging. „Wij Christenen keren ons niet van het goede tot het kwade.”

„Dan, als gij blijft weigeren en de dieren niet acht, zal ik u ten vure doemen.”

„Gij dreigt met een vuur, dat spoedig wordt uitgeblust: gij kent echter niet het vuur van het komende gericht en van de eeuwige straf, dat de verachters van God wacht. Waarom talmt gij? Laat komen, waarmede ge mij bedreigt.”

Met een kort gebaar maakte de pro-consul aan het verhoor een eind: Polycarpus had erkend, Christen te zijn; had geweigerd en bleef weigeren, Christus te verloochenen. Dan moest het vonnis vallen . . .

Op het bevel van de pro-consul daalde een heraut af in de arena. De tonen van zijn tuba ¹⁾ eisten stilte. En in die stilte klonk tot drie-maal toe zijn stem: „Polycarpus heeft beleden een Christen te zijn!”

Een van haat gedragen tumult barstte los. Heidenen en Joden schreeuwden en gilden hun verwensingen en hun eis: „Weg met de Christenen!” „Deze is de vader der Christenen!” „Ter dood!” „Ter dood met de verachter der goden, die de mensen leert hun niet te offeren en hen niet te aanbidden!” „Weg met Polycarpus!” „Ter dood!” „Voor de leeuwen!”

Wild klonken de kreten dooreen, tot ze zich tenslotte oplostten in de roep: „Voor de leeuwen! Voor de leeuwen!”

De stadhouders liet de menigte enkele ogenblikken uitrazen — terwijl overlegde hij met de opperpriester, die zich bij hem had gevoegd.

Weer klonk de tuba — het rumoer legde zich. In gespannen verwachting luisterde de menigte naar wat de heraut zou verkondigen. Maar de heraut maakte de beslissing, die genomen was, niet bekend — dat deed een ander. Dat deed de opperpriester.

De diereengevechten waren op de voorgaande dagen afgelopen, en het was tegen de gewoonte der spelen om daarna opnieuw wilde beesten in de arena te brengen.

Men liet hem niet uitspreken. Nauwelijks had de massa begrepen, dat van een hervatting der diereengevechten geen sprake kon zijn, of reeds klonken er stemmen, die de dood van de Christen op andere wijze vorderden.

„Ten vure!” „Op de brandstapel met de ongodist!”

De kreten — eerst hier en daar opgegaan temidden van de rumoerige menigte — werden verstaan; werden overgenomen . . . Ze zwollen aan tot een machtig, tot een dreigend geroep: „Ten vure met de ongodist!”

En zonder beslissing van de pro-consul af te wachten begon het

¹⁾ Gebogen koperen trompet.

volk al zélf te doen, wat voor de uitvoering van zijn bloeddorstig verlangen nodig was. In enkele ogenblikken hadden tallozen het amphitheater verlaten; ze drongen de werkplaatsen van de timmerlieden en schrijnwerkers die vlak bij woonden, binnen; roofden daar planken en houtafval; ze stormden naar de reusachtige thermen, de grote openbare badhuizen waarop Smyrna zo trots was en renden naar de stookplaatsen en de voorraadvertrekken . . . Met armen vol werden de rijsbossen aangesleept — ze werden in de arena neergeworpen . . . Het volk wilde zijn verlangens vervuld zien . . .

Staius Quadratus begreep, dat het onmogelijk was het uit de band gesprongen gepeupel te weerstaan. Hij wilde dat ook niet. Waarom zou hij, terwille van een zo hardnekkig mens als deze oude was, zichzelf moeilijkheden bezorgen en mogelijk opstootjes uitlokken, door de verbranding van de Christen te beletten? Dus gaf hij zijn gerechtsdienaren bevel, het doodvonnis, dat door de menigte werd begeerd en nu door hem werd uitgesproken, te voltrekken . . . Ten vure met de Christen!

Op Quadratus' bevel werd een houten staak in de grond gedreven: daaraan zou de veroordeelde worden vastgemaakt. En óm die staak werd de haastig aangesleepte brandstof gestapeld.

Met kalme geloofsmoed zag Polycarpus toe . . . Hij dacht aan zijn droom — hij verhief zijn hart in gebed tot zijn Here en Zaligmaker, Die hem verwaardigde van Hem te getuigen en dat getuigenis te bezegelen met de marteldood . . .

Nu was de brandstapel gereed, en de gerechtsdienars leidden hun gevangene er heen.

De bisschop legde zijn opperkleding af; hij bukte zich, om zich van zijn sandalen te ontdoen . . . Anders waren er altijd broeders, die het een voorrecht achtten hun geliefde bisschop die dienst te bewijzen, maar hier was Polycarpus alleen te midden van de vijanden . . . Geén van hen die er ook maar aan dácht, de eerwaarde grijsaard te helpen . . .

Polycarpus richtte zich op: hij was gereed.

Toen werd hij tegen de brandstaak geplaatst. Een man naderde — met in de hand een zware hamer en enkele lange spijkers: de veroordeelde zou aan de paal worden vastgenageld. Doch de veroordeelde maakte met de hand een afwerende beweging. „Laat dat,” zei hij. „De Here, die mij sterkt om het vuur te trotseren, zal mij ook de kracht geven, om op de brandstapel te volharden, zonder dat gij mij vastnagelt.”

De man met de hamer keek vragend naar de onderofficier, die het bevel over de terechtstelling voerde. Die knikte; „Laat maar.” Toen legde de ander zijn gereedschap weg . . .

Maar toch: geheel vrij kon een veroordeelde op de houtmijt niet worden gelaten! Touwen werden gebracht, en daarmee werd de bisschop aan de paal vastgesnoerd . . .

Glimlachend zag Polycarpus daarop neer: niet de touwen zouden hem standvastig doen staan met de dwang van hun binding; Gods genade zou hem de standvastigheid geven, waarmee hij zijn God verheerlijken mocht . . .

De handen samengesnoerd op de rug, het lichaam gebonden aan de staak, stond de martelaar: een schouwspel voor de joelende en krijgende menigte, die zijn dood had gezist, die zijn dood met begerigheid wachtte . . .

Een schouwspel voor de enkele Christenen, die zich onder de menigte hadden gewaagd, om de overwinning van hun bisschop, van hun broeder in het geloof te aanschouwen . . .

Een schouwspel voor de engelen Gods, die de trouw en de genade des Heren verheerlijkt zagen in de blijmoedige standvastigheid, waarmee één van Gods kinderen zijn geloof bezegelde met de overgave van zijn leven!

Nog wacht de beul met het doen ontvlammen van de mutsaard. Het volk dringt op — waarom wordt er getalmd? Ten vure met de ongodist! Waar blijft het vuur?

Vanaf zijn hoge zetel kijkt Statius Quadratus onverschillig toe. Nu eenmaal het vonnis gevallen is; nu hij eenmaal aan de eisende menigte heeft toegegeven, laat het hem koud, of de verbranding een ogenblik vroeger of later beginnen zal . . . Herodes, naast hem, heeft méér belangstelling voor wat in de arena geschieden gaat. Is dat, omdat zijn-woorden-op-de-weg Polycarpus niet tot herroepen hebben kunnen bewegen, of is dat, omdat hij innerlijk onrustig zich voelt? Hij, die zich eens als de vriend der Christenen heeft voorgedaan, maakt nu gemene zaak met hun vervolgers; wacht nu op de dood van hun bisschop . . .

Polycarpus heft het hoofd omhoog. Niet naar de plaats waar de machthebbers van Smyrna zich bevinden gaan zijn blikken: hij ziet op naar de hemel . . . Hij bidt . . .

„Here God, Gij heerser over alles, Vader van Uw geliefde en hoog-geloofde Zoon Jezus Christus, door Wie Gij Uzelf aan ons geopenbaard hebt, God der engelen en der krachten en van alle schepsel, ik dank U dat Gij mij tot deze dag en tot dit uur verwaardigd hebt. Dat ik deel mag hebben aan het lijden van onze Here Jezus Christus, aan de opstanding ten eeuwigen leven naar lichaam en ziel door de werking van Uw Heilige Geest. Ik loof en ik prijs U, ik mag U verheerlijken door onze eeuwige en hemelse Hogepriester Jezus Chris-

tus, Uw geliefde Zoon. U zij — met Hem en de Heilige Geest — lof en eer van nu aan tot in alle eeuwigheid. Amen.”

Polycarpus zwijgt . . . De onderofficier geeft een kort bevel . . . De beul treedt toe en houdt vuur bij de opgestapelde rijzen. Zacht geknetter; dra sterker wordend. De vlammen groeien, worden hoger, laaien op! De wind wakkert ze aan, en rookwolken wielen over de hoofden der op het schouwspel van eens menschen dood beluste menigte.

Maar het schijnt, alsof de vlammen de martelaar niet schaden . . . En in haar ongeduld, om het leven van de geloofsgetuige te zien eindigen, begint de menigte te morren, te joelen, te schreeuwen . . . „Doodt hem!” „Doodt de vader der Christenen in Asia!”

De tesserarius hoort de kreet — en die kreet vindt weerklank bij hem. Hij heeft de lijdensweg van de moedige Christen gezien; dat heeft hem voor die Christen een bewonderende achtung ingeboezemd. Voldoen aan de eis van het volk betekent: verkorten van het lijden van de eerwaarde grijsaard, die op zijn lijdensweg niet aan zichzelf heeft gedacht, maar wiens eerste zorg geweest is: het stillen van de honger, het lessen van de dorst van wie hem kwamen gevangen nemen!

Snel besloten trekt de onderofficier het zwaard: hij nadert de brandstapel van de kant, waar de wind de vlammen terzijde blaast . . . Een stoot in de borst . . . Het hoofd van de martelaar zinkt neer — Polycarpus heeft uitgeleden!

Nog hangt het gemartelde lichaam aan de paal temidden van de smeulende resten van de mutsaard. Nicetas, naast de pro-consul gezeten, ziet dat. Hij weet, dat straks de Christenen zullen komen om de overblijfselen van hun broeder weg te nemen; om die overblijfselen een eerlijke begrafenis te doen ten deel vallen. Hij buigt zich naar Staius Quadratus.

„Laat het lichaam tot as verpulveren, heer,” zegt hij. „Anders komen zijn geloofsgenoten en halen het weg. Mogelijk zullen zij het vereren, en dan breidt dat wangehoof zich nog des te meer uit.”

Nog is hij niet uitgesproken, als ook reeds een paar Joden tot bij de zetel van de stadhouder zijn gedrongen. Zij doen hetzelfde verzoek; zij wensden eenzelfde beslissing. Weg met alles, wat nog van de martelaar rest . . .!

Een bevel! Het vuur wordt opnieuw aangewakkerd; de wind doet de vlammen laaien en loeien . . .

Met droefheid zien de Christenen het. Zij begrijpen! O nee, zij zouden het gebeente van hun martelaar niet vereren en aanbidden: zij aanbidden alléén hun God en hun Zaligmaker . . . Maar dat ook

Snel besloten trekt de onderofficier het zwaard.

de laatste eer aan hun geliefde bisschop wordt onthouden, vervult hun harten met bittere teleurstelling . . .

De heidenen zien het en juichen. Niets mag overblijven van deze vijand der oude goden; niets zál overblijven van hem . . . Weer slepen ze hout en takkenbossen aan . . . Tot de vlammen hun verterend werk hebben verricht; tot slechts as en wat verkoolde beenderen resten . . .

Dan begint de menigte te verlopen; dan hebben de stadhouder en zijn gevolg het amphitheater reeds verlaten . . .

En het heidendom heeft één der moedigste belijders van de Christus vermoord! Maar het heidendom heeft niet overwonnen. Overwonnen heeft het sterke geloof van de standvastige getuige; overwonnen heeft Jezus Christus, die Zijn kind de kracht heeft gegeven, te volharden tot het einde. Hem de kroon der zaligheid heeft geschonken.

Die avond, in zijn stille studeervertrek, schreef Attalus, de lector, het verhaal van Polycarpus' lijden en sterven, het verhaal van Polycarpus' strijd en overwinning.

Verscheidene bladen papyrus waren gevuld door zijn vaardig schrijffriet — toen rustte hij en keek in gedachten verzonken voor zich uit. Ernstig stond zijn gelaat; ernstig en blijmoedig.

Dan doopte hij zijn schrijffriet opnieuw in de inkthoorn, boog zich over het papier en schreef:

„Hij was niet alleen een beroemd leraar, maar ook een uitverkoren getuige, wiens martelaarschap wij alleen begeren na te volgen. Met volharding heeft hij de vorst der duisternis overwonnen en zo de kroon der onsterfelijkheid verworven. Nu juicht hij met de apostelen en alle rechtvaardigen, nu prijst hij God de Vader, de Heerser over al het geschapene; nu looft hij onze Here Jezus Christus, de Zaligmaker onzer zielen, de Herder Zijner grote, over de ganse aarde verspreide kerk.”

Attalus legde het schrijffriet neer — zijn taak was volbracht.

Toen knielde hij, om de grote Herder der kerk te danken, nu Hij één Zijner uitverkorenen had doen ingaan in de heerlijkheid, door Hem voor de Zijnen bereid . . .